

Eindrapport Evaluatie Noordwerking Protos periode 2008-2014

Opdrachtgever: Protos vzw

Datum: 26 november 2015

Birgit De Clerck

Evaluator / procesbegeleider

Camino Consult

Tel: 0032 497 44 71 08

Mail: birgit@caminoconsult.be

www.caminoconsult.be

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	3
1 SITUERING, INTERPRETATIE EN AANPAK VAN DE EVALUATIE	3
1.1. De Noordwerking van Protos	3
1.2. Doelstellingen en interpretatie van de evaluatie	4
1.3. Aanpak en methodologie van het traject	4
1.4. Een mondiale wereld en veranderend denkkader voor Internationale Samenwerking.	5
2. ANALYSE VAN DE NOORDWERKING	7
2.1. Analyse van de educatieve werking van Protos	7
2.2. Analyse van de werking met Belgische wateractoren	12
2.3. Analyse van de beleidsbeïnvloeding van Protos	15
2.4. Analyse van de sensibilisering van het brede publiek	19
2.5. Analyse van actieonderzoek en kennisverspreiding	19
3. CONCLUSIES EN LESSEN UIT DE EVALUATIE VAN DE NOORDWERKING	21
4. TOEKOMSTVERKENNING VOOR DE WERKING VAN PROTOS IN BELGIË	25
4.1 Trends en bewegingen omtrent solidair en duurzaam waterbeheer	25
4.2 Keuze van thema's waar Protos moet op inzetten	26
4.3 Uitwerking van de kernthema's in mogelijke strategieën voor de toekomst	26
4.3.1. Bewustwording in het onderwijs op een systemische manier vergroten, gelinkt aan actieperspectieven	27
4.3.2. Bewustwording vergroten bij het grote publiek	28
4.3.3. Watervoetafdruk – indirect / virtueel waterverbruik in de keten	29
4.3.4. Recht op betaalbaar water - waterarmoede	30-31
4.3.5. Uitwisseling en beleidsbeïnvloeding omtrent SDG 6	32
5. AANBEVELINGEN	35

Inleiding

Dit document betreft het eindrapport van het strategische traject om de Noordwerking van Protos te herdefiniëren. Hiervoor werd eerst een evaluatie gedaan van de Noordwerking van Protos over de periode van 2008 tot 2014. Vervolgens werd er nagegaan welke pistes er mogelijk zijn voor de toekomstige werking van Protos.

Het eerste hoofdstuk beschrijft het kader aan waarbinnen deze opdracht plaats vond. We geven eerst een beschrijving van de Noordwerking van Protos, vervolgens komen de doelstellingen en de methodologie van het traject aan bod en tenslotte wordt het gewijzigde denkkader omtrent Ontwikkelingssamenwerking, dat centraal staat bij deze evaluatie, beschreven.

In het tweede hoofdstuk wordt een analyse gemaakt van de Noordwerking van Protos, op basis van de input van verschillende stakeholders. In dit evaluatieve onderdeel bespreken we de educatieve werking (resultaat 1), de werking met de wateractoren (resultaat 2), het beleidswerk (resultaat 3) en de sensibilisering van het grote publiek (Resultaat 4). Bij elk van deze resultaten wordt:

- een kritische analyse gedaan van de verandertheorie, in functie van het gewijzigde denken omtrent OS
- een omschrijving gegeven van de sterktes van dit aanbod
- een omschrijving gegeven van de zwaktes en /of uitdagingen
- een analyse gedaan van de impact en de duurzaamheid

Hoofdstuk drie beschrijft de belangrijkste conclusies en geleerde lessen uit de evaluatie. In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het toekomstgericht denken weergegeven. De mogelijke toekomstscenario's werden vorm gegeven tijdens een toekomstconferentie met een mix van stakeholders. Deze werden verder verfijnt tijdens een interne workshop met de medewerkers van Protos. In hoofdstuk 5 tenslotte worden de aanbevelingen uitgeschreven

1 Situering, interpretatie en aanpak van de evaluatie

1.1. De Noordwerking van Protos

Protos is een NGO die opkomt voor een rechtvaardig, duurzaam en participatief waterbeheer in Noord en Zuid. Naast haar partnerwerking in 9 landen kiest Protos ervoor van met een beperkte middelen en mankracht een geïntegreerde Noordwerking op te zetten. De programmatorische Noordwerking wordt voor het overgrote deel gefinancierd met subsidies van DGD, de Belgische Ontwikkelingssamenwerking, binnen de 3 jarenplannen (MJP) die Protos als programma Ngo mag indienen.

In haar meerjarenplannen voor de Noordwerking richt Protos zich tot complementaire en specifieke doelgroepen namelijk:

- Leerkrachten van middelbare scholen via een educatief aanbod in samenwerking met milieu- of ontwikkelingsorganisaties
- Belgische wateractoren via bewustmaking van de mondiale uitdagingen omtrent water
- Nationale en federale overheden in België via beleidsbeïnvloeding

- Een deel van de Belgische bevolking (burgers en middenveldorganisaties) via sensibilisering

Deze doelgroepen en de focus binnen het aanbod naar deze groepen is over de jaren heen geëvolueerd. Zo werd de klimaatadaptatie component later toegevoegd in het Noordprogramma, werd sensibilisering van bredere publiek en het middenveld in het recente MJP 2014-2016 toegevoegd en ontplooit Protos slechts sinds 2009 zijn werking in Franstalig België.

1.2. Doelstellingen en interpretatie van de evaluatie

Op basis van de referentietermen voor de evaluatie werd een traject uitgezet om de toekomstige rol van Protos als NGO in België te herdefiniëren. Deze vraag kwam tot stand vanuit een sterk gewijzigd mondiale denkkader omtrent Internationale Samenwerking, waarbij Ngo's hun acties in het Zuiden dienen te verbinden aan soortgelijke processen in de eigen samenleving, om te komen tot oplossingen voor mondiale problematieken.

Tijdens het traject kwam zowel het “terug kijken” als het “toekomstgericht werken” uitgebreid aan bod. Er werd gestart met een **terugblik op de werking en behaalde resultaten** van de Noordwerking met specifieke aandacht voor de interventielogica of de veranderingslogica (ToC) van Protos, de evoluties over de tijd, de effectiviteit en de impact van de Noordwerking.

Binnen een sterk veranderende en mondiale context, was het echter ook belangrijk van na te gaan of Protos haar strategieën en thema's binnen de Noordwerking niet diende aan te passen aan deze gewijzigde context om haar relevantie en impact te vergroten. Daarom werd samen met een grote groep stakeholders op een creatieve manier nagedacht over verschillende mogelijkheden voor Protos om in de toekomst haar toegevoegde waarde als niche-NGO in België, te versterken. We zochten daarbij naar antwoorden op de vragen:

- Wat is de rol van een niche NGO als Protos in België, binnen een sterk veranderde wereld?
- Is een betere verankering van Protos nodig in de Belgische Samenleving en hoe geeft men dit vorm zonder een campagne- of bewegings-ngo te worden?
- Welke zijn de kernthema's waarop Protos dan moet inzetten?

1.3. Aanpak en methodologie van het traject

De aanpak van het traject vertrekt van **4 basisprincipes** die **Camino Consult** hanteert in vele van haar opdrachten, namelijk:

- Balanceren tussen verantwoording afleggen en leren & bijsturen
- De kennis, ervaring en mening van de verschillende stakeholders optimaal te benutten
- Verleden, heden en toekomst verbinden
- Gericht op zoek gaan naar vernieuwing en innovatie

In het **evaluatieve onderdeel** vonden een 20-tal interviews plaats met kernstakeholders van Protos, namelijk leerkrachten of pedagogische directeurs, wateractoren, beleidsmakers, en tenslotte Ngo's en andere educatieve organisaties waarmee Protos samen werkt. Daarnaast vond er ook een focusgroep plaats, met 12 deelnemers uit de onderwijswereld, om de effecten en impact van het educatieve werk van Protos verder te analyseren. Tenslotte werd er een leerworkshop gehouden met het team van Protos om de resultaten van dit

onderdeel te bespreken. Tijdens de verschillende workshops en de interviews werd er gewerkt met de schaaltechniek, tijdslijnen, trendanalyses, stellingen, ect.

In de **toekomst verkennende fase** werd een Grote Groep Interventie¹, namelijk een toekomstconferentie, georganiseerd met een ruime representatie (43 aanwezigen) van alle stakeholder-groepen van Protos namelijk: Scholen en leerkrachten, wateractoren, milieuorganisaties en CSO, beleidsmakers en andere Ngo's of onderzoeksinstituten. Bedoeling was "het hele systeem in één ruimte samen te brengen" om tot vernieuwende ideeën te komen voor de toekomstige werking van Protos in België. Tevens laat deze werkmethode toe om ook draagvlak te creëren voor vernieuwing bij de andere stakeholders en zodoende de kiemen te leggen voor nieuwe vormen van samenwerking. De resultaten van deze toekomstconferentie werden in een interne workshop met de medewerkers van de Noorddienst van Protos verder uitgediept. Zodoende kwamen 4 strategieën tot stand voor de toekomstige werking van Protos in België.

1.4. Een mondiale wereld en veranderend denkkader voor Internationale Samenwerking.

Bij deze evaluatie werd ervan uitgegaan dat er strategisch dient nagedacht te worden over de Noordwerking vanuit het gewijzigd denkkader omtrent ontwikkelingssamenwerking. Met als inspiratie een aantal teksten zoals de discussienota van de ngo-federatie omtrent de toekomst voor de Belgische Ngo's², studiewerk van HIVA³, Trocaire⁴, enz. werd er met het Protos team nagedacht welke de belangrijkste veranderingen zijn in een mondialiserende wereld en binnen de ontwikkelingssamenwerking, waarmee we rekening dienen te houden in deze evaluatie.

Een aantal belangrijke vaststellingen zijn:

- In de context van de sterk veranderende wereldwijde verhoudingen en toenemende globalisering, verandert ook het denken over "ontwikkelingssamenwerking". Er zijn steeds meer **mondiale uitdagingen** zoals klimaat, groeiende ongelijkheid, schaarste aan mondiale publieke goederen (water, energie, voedsel), migratie, vrede en veiligheid ...
- Het discours gaat niet langer alleen over "het Zuiden" maar over gedeelde wereldwijde problemen met een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor oplossingen.
- Dit mondiale denkkader laat toe om ook in **de eigen samenleving een veel bredere groep van burgers, bedrijven, organisaties, overheden, etc. aan te spreken om via nieuwe vormen van solidariteit en actie, te sleutelen aan een betere wereld.**
- Ngo's dienen hun acties in het "**Zuiden**" te verbinden aan soortgelijke processen in de eigen **samenleving**, want het gaat om het realiseren van dezelfde doelstellingen.

---

¹ "Grote Groeps Interventie" of Large Scale Intervention breng een grote groep (30-200) stakeholders samen en bieden een context waarin de verschillende perspectieven rondom een onderwerp, probleem of ambitie worden samen gebracht en dialoog centraal staat.

² Werkgroep namens de NGO-federatie en ACODEV; Discussienota: Een agenda tot vernieuwing: Welke toekomst voor de Belgische ngo's in de internationale samenwerking van de 21ste eeuw, maart 2015

³ Hiva; Research Report: Development cooperation in 2020?; 2012

⁴ Trocaire; Leading Edge 2020: Critical thinking of the future international development; 2011

- We staan aan de vooravond van een nieuw mondiaal kader voor duurzame menselijke ontwikkeling met de 17 SDG's (Sustainable Development Goals), waarin **water een prominente plaats** krijgt.

Ook Protos dient het klassieke Noord-Zuid denken dient te doorbreken, dat momenteel nog te veel het oude denkkader 'Noord ten dienste van Zuid' inhoudt: financiële stromen en stromen van kennis en expertise van Noord naar Zuid. Er zijn minstens evenveel uitdagingen rond water in België als in landen in ontwikkeling.

De tabel hieronder geeft het wijzigende denkkader omtrent OS weer, zoals het door Protos werd voorgesteld in de toekomstconferentie, dat plaats vond binnen dit traject.

Oude denken	Nieuwe denken
Noord-Zuid opdeling	De uitdagingen zijn mondiaal en moeten ook mondiaal aangepakt worden
Armoede moet de wereld uit	Mondiale problemen zoals klimaat, vrede en veiligheid, ongelijkheid, migratie, toekomstige voedsel- en waterschaarste, ect. moeten aangepakt worden
Hulp geven evolueerde naar Ontwikkelingssamenwerking: gericht op het versterken van ontwikkelingslanden	Internationale samenwerking gericht op het versterken van een sociale en duurzame samenleving (internationaal)
MDG: millennium doelstellingen gericht op armoedebestrijding in ontwikkelingslanden	SDG: duurzame doelstellingen gericht op het ontwikkelen van een sociale en duurzame samenleving voor iedereen
Mobilisatie van het rijke Noorden om het arme Zuiden te steunen	Gezamenlijke verantwoordelijkheid opnemen om de mondiale uitdagingen op te lossen
Overdracht van kennis en expertise van Noord naar Zuid	Samen leren en kennis opdoen
Doelgroepen (voor wie)	Partners & multi-actoren samenwerking (met wie)
Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking versterken	Active participatie en opnemen van eigen engagement als producent, consument, burger, ect versterken
MVO 1.0 Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen als een "staffunctie"	MVO 2.0 Duurzaam Ondernemen als "business model"
Doelgroep vaart er wel bij	Co-creatie: alle partners varen er wel bij

De activiteiten van Protos in België werden in functie van dit nieuwe denkkader geëvalueerd. In de toekomstconferentie en de daaropvolgende workshops werd vervolgens gezocht naar een toekomstgerichte invullingen van de rol van Protos in België, vertrekkende van dit vernieuwde denkkader.

2. Analyse van de Noordwerking

2.1. Analyse van de educatieve werking van Protos

Protos richt zijn educatieve werk uitsluitend op secundaire scholen van het Nederlandstalige en Franstalige onderwijs en hebben een aanbod voor ASO, TSO en BSO. Protos werkt in de eerste plaats educatief materiaal uit omtrent hun kernthema water, bestaande uit lespakketten en educatieve websites. Dit materiaal is te vinden op de website www.protos-eduactief.be. Daarnaast gaan de educatieve medewerkers ook zelf naar de scholen om voordachten te geven en workshops te begeleiden. In 2014 werden een 40-tal scholen en een 80-tal leerkrachten bereikt via directe begeleidingen en vonden er meer dan 300 downloads plaats van de educatieve pakketten van Protos.

2.1.1. Analyse van de veranderingstheorie i.f.v. nieuwe denkkader

De educatieve werking richt zich in de eerste plaats tot leerkrachten. De gewenste verandering die Protos wil bereiken bij leerkrachten wordt in het logisch kader geformuleerd als: “leerkrachten maken gebruik van het educatieve aanbod dat Protos, al dan niet in samenwerking met milieu-of ontwikkelingsorganisaties, heeft uitgewerkt m.b.t. een rechtvaardig, participatief en duurzaam waterbeheer.”

Het gebruik van het materiaal moet zich vertalen in veranderingen bij de jongeren. De gewenste veranderingen worden in het project dossier voor DGD omschreven als:

- Verhoogde kennis over de waterproblematiek in een Noord-Zuid context
- Verwerven van inzicht in de sociaal, technische, economische en financiële dynamieken van duurzame ontwikkeling
- Ontwikkelen van vaardigheden om hun eigen handelen (omtrent watergebruik) te linken aan gevolgen in het Zuiden

Als we naar deze verandertheorie of ToC kijken, met de bril van het vernieuwde kader van ontwikkelingssamenwerking, dan zijn de belangrijkste sterktes dat:

- Er in het educatief aanbod een duidelijke gerichtheid is op een minder verspillende en duurzame levensstijl, wat goed aansluit bij de focus op werken aan gedragsverandering binnen de eigen samenleving.
- Er binnen de educatieve werking oog is voor het complexe systeem en de dynamieken van macht die spelen over sectoren heen, als we het hebben over een mondiaal goed als water.

Uit de evaluatie kwamen ook twee uitdagingen naar voor omtrent de huidige ToC, waaruit blijkt dat er soms nog te sterk gewerkt wordt vanuit het oude paradigma:

- Er wordt binnen het educatief werk nog sterk de nadruk gelegd op de gevolgen en problemen voor het Zuiden, terwijl er ook belangrijke problemen en gevolgen zijn voor de eigen samenleving. Zo werd het thema van “water armoede in België” niet benoemd, terwijl dit voor veel leerkrachten een erg interessante link lijkt naar de eigen samenleving.
- Gedragswijzigingen op individueel niveau, op niveau van de school en hogere niveaus worden onvoldoende nagestreefd. De nood daaraan wordt wel besproken in het educatieve aanbod, maar er wordt nog veel te weinig de link gelegd naar concrete acties om dit in de praktijk te brengen.

2.1.2. Sterktes van het bestaande educatieve aanbod

Uit de gesprekken en focusgroepen met leerkrachten, directeurs en partners van Protos kwamen een aantal sterktes naar voor in het educatieve aanbod van Protos. De belangrijkste worden hieronder beschreven.

De focus op één concreet thema namelijk water wordt algemeen als een sterkte benoemd. Het concrete voorbeeld water, wordt tijdens workshops immers op een systemische manier in beeld gebracht door linken te maken met andere problematieken zoals klimaatverandering, landbouw en voedselproductie, enz. Vertrekken vanuit één concreet thema is voor jongeren vaak een houvast, om vervolgens de link te kunnen leggen naar bijvoorbeeld het gebruik van water bij de productie van kledij (jeans) of van voedsel en de problematieken en gevolgen voor het Zuiden

Doordat Protos focust op één thema heeft het ook erg veel expertise opgebouwd omtrent dat thema en kunnen ze er ook erg goed verdiepend rond werken.

De begeleiding en de educatieve spellen en materialen die Protos gebruikt bij haar educatieve werk worden erg positief beoordeeld. De spelen en materialen werken activerend en nodigen de jongeren aan om actief deel te nemen, via bijvoorbeeld een rollenspel, en kritisch na te denken over hun eigen gedrag en de gevolgen daarvan, vooral voor het Zuiden. Het sluit ook goed aan bij de leefwereld van jongeren. De begeleiders zelf worden als professioneel en inspirerend beschreven, met goede kennis van de waterproblematiek en de linken met het Zuiden. Bovendien zijn ze in staat om jongeren bij het gesprek te betrekken en hen kritisch te laten nadenken over complexe thema's.

In alle workshops of vormingsmomenten wordt er de link gelegd tussen het eigen waterverbruik van de jongeren hier en de gevolgen daarvan in het Zuiden. Gedragsverandering naar spaarzaam waterverbruik wordt aangemoedigd en in een beperkt aantal gevallen werd er met de school een actieplan ontwikkeld om spaarzamer om te gaan met water binnen de school.

Protos tracht om steeds een traject op te zetten van minimum 2 momenten, met daarin een opstartworkshop en een afsluitende workshop. Tussen beide workshops in wordt de school aangemoedigd om zelf actie te ondernemen of zelf een aantal educatieve momenten te organiseren om het thema verder te verdiepen en zodoende een ruimere inbedding en meer diepgang te krijgen. In sommige scholen wordt dit erg goed gedaan en werkt bijvoorbeeld de leerkracht aardrijkskunde een aangepast lessenpakket uit rond het thema, in andere scholen gebeurt er echter zeer weinig.

De momenten waarop de jongeren aangemoedigd worden om zelf actie te ondernemen, en zodoende zelf "actor van verandering" worden, worden erg positief geëvalueerd door de scholen. Veel genoemde voorbeelden zijn het jongerenparlement, waar jongeren hun eisen rond water konden voorleggen aan politici en het werken met water ambassadeurs in de scholen die de nieuw verworven kennis in de school moeten doorgeven of in de praktijk brengen.

Grote evenement zoals de "walks for water" op Wereld Waterdag, waarbij samengewerkt wordt met partners als MOS, GoodPlanet Belgium, Kleur Bekennen en Solidagro, om vele scholen te mobiliseren, hebben een groot bereik en zetten het thema "duurzaam waterbeheer" op de agenda. De samenwerking met de gemeente Lier in 2014 en verschillende andere gemeentes in 2015 geven aan dat er een hefboomeffect gecreëerd wordt, door gemeentes te betrekken bij dit soort educatieve evenementen.

De vele samenwerking die Protos aangaat met andere milieu- of ontwikkelingsorganisaties, worden eveneens als een belangrijke sterke van Protos en haar educatieve werking gezien. Dit verhoogt de efficiëntie en de potentiële impact, door bijvoorbeeld samen educatief materiaal uit te werken. Zo bouwde Protos met Solidagro het digitale opdrachtspel "alles is water" uit en werd er met Iles de Paix samengewerkt rond het lessenpakket "Nous on se mouille" Ook wordt er op vraag en voor

grotere evenementen samengewerkt met MOS en Good Planet. Dit levert telkens hefboomeffecten op en een groot bereik.

2.1.3. Uitdagingen voor de educatieve werking i.f.v. het vernieuwde denkkader

De evaluatie toont aan dat er een aantal belangrijke verbeterpunten zijn voor de educatieve werking van Protos, die vooral te maken hebben met de vernieuwde denkkader van OS en de duurzaamheid van de resultaten. We beschrijven ze hieronder.

Sterke focus op problematiek in het Zuiden: De huidige educatieve werking is sterk Noord-Zuid gericht. De kernboodschap is nog steeds dat er in het Noorden gedragsverandering nodig is om de gevolgen voor het Zuiden te verkleinen en hun problemen op te lossen. Het feit dat de wereldwijde waterschaarste ook gevolgen heeft en zal hebben in de toekomst voor België en de meer ontwikkelde landen, in de vorm van prijsstijgingen en waterarmoede, duurdere kledij en voedsel en klimaatverandering ook bij ons, worden veel te weinig benadrukt. Ook leerkrachten zelf denken vaak nog in N-Z opdeling en vanuit een hulpparadigma

Beperkte inbedding in de ruimere schoolwerking: De werking van Protos richt zich in de eerste plaats tot leerkrachten. Dit zijn vaak reeds overtuigde en geëngageerde leerkrachten. Het aanbod van Protos aan die leerkrachten is meestal de begeleiding van een één of 2 workshops. De ruimere inbedding van die workshops of die vorming in de school hangt vaak af van de leerkracht in kwestie die de vraag naar ondersteuning stelde aan Protos. De leerkrachten geven aan, in de evaluatie, dat zelf voor inbedding zorgen in de school erg moeilijk is. Het gevolg daarvan is dat het aanbod vaak enkel gericht is op het verhogen van kennis en inzicht (en slecht beperkt actiegericht) van één klas of in één vak en er geen of erg beperkte inbedding is in de school. De leerkrachten zijn dan ook vragende partij om directies en andere leerkrachten van bij de start meer betrekken bij trajecten die Protos zou opzet, om zo een ruimere verankering te creëren in de scholen en om echt aan veranderingen in vb. schoolomgeving te kunnen werken. Dit zou kunnen via het aanbieden van een iets ruimer traject waarin gewerkt wordt met een gemengde werkgroep in de scholen die samen nadenkt over het traject, de educatieve momenten en de actiemomenten, enz.

Te weinig actiegerichte werking: Het aanbod is educatief, gericht op het verhogen van de kennis en het bewustzijn. Hierbij worden vaak workshops, lezingen of vormingen georganiseerd. Er is echter nog te weinig aandacht voor actiegericht werken op verschillende niveaus: het individuele (de jongere), de schoolomgeving, de gemeente en de overheden. Met de scholen kan bijvoorbeeld veel meer gekeken worden wat er in de school zelf kan gebeuren, om het goede voorbeeld te geven of wat er binnen de gemeente zou kunnen gebeuren en welke eisen jongeren zouden kunnen stellen aan lokale en nationale politici. Het concreet werken met een (verplicht) actieplan op schoolniveau, binnen een ruimer traject zou het actiegericht werken, om directere veranderingen te creëren, stimuleren. Onderzoek van MOS toont immers aan dat actiegericht werken om de schoolomgeving groener te maken, langdurigere effecten heeft op leerlingen die hun gedrag veranderen (duurzamer maken), dan zuivere educatie.

Beperkte linken tussen Noord- en Zuidwerking van Protos in het educatieve werk: In het educatieve aanbod van Protos wordt de link naar de problemen en mogelijke oplossingen van de wereldwaterproblematiek goed gelegd. Opvallend is echter dat dit niet gebeurt in samenwerking met de Zuiddienst of partners van Protos in het Zuiden. Er is weinig uitwisseling tussen beide diensten en

het gebruik van getuigenissen of verhalen van Zuidmedewerkers of partners in het educatieve aanbod is minimaal.

Beperkt bereik en impact van de educatieve werking in het Franstalige landsgedeelte: Tenslotte vonden we in de evaluatie ook voldoende evidentie om te stellen dat de uitbreiding van het educatieve werk van Protos naar het Franstalig landsgedeelte moeilijk verloopt en te weinig impact heeft. Sinds 2009 richtte Protos haar educatieve werking ook op het Franstalige landsgedeelte met de bedoeling haar acties stapsgewijs uit te breiden, en dit in alliantie met tweetalige of Franstalige organisaties. Momenteel stellen we nog steeds vast dat er een erg beperkt aantal scholen bereikt worden en dat de samenwerking met bijvoorbeeld Iles de Paix en andere organisaties moeilijk loopt, en erg projectmatig is. Het feit dat het kantoor van Protos zich in Gent bevindt en dat er slechts één Franstalige educatieve medewerker is, maakt het uitbouwen van een educatieve werking naar het Franstalige landsgedeelte erg moeilijk. In 2015 moeten we dan ook vaststellen dat het bereik en de impact van de educatieve werking naar Franstalige scholen en leerkrachten, erg beperkt is.

Daarnaast zijn er nog een aantal mogelijkheden om de werking verder te versterken, vanuit de reeds bestaande sterktes en opportuniteiten. De belangrijkste zijn:

Verder blijven investeren in vernieuwende werkvormen: Ook al slaagt het team er erg goed in om in de workshops aan te sluiten bij de leefwereld van jongeren, dringen de scholen erop aan om blijvend te investeren in werkvormen en methodieken die aansluiten bij de leefwereld jongeren die sterk digitaliseert. Zo werd er gesuggereerd om APP te ontwikkelen om op een eenvoudige manier je eigen watervoetafdruk of het indirect waterverbruik in kledij en voedsel te meten. Daarnaast wordt ervoor gepleit om ook jongeren zelf een actieve rol te geven & ze dus mede actor te maken van de benodigde veranderingen. Door zelf zaken te veranderen in hun levensstijl, maar ook door anderen (de school, de gemeente, de politici) aan te sporen tot actie.

Strategische partnerships uitbouwen: Zoals hierboven vermeld is een belangrijke sterkte van Protos de openheid voor en concrete samenwerking met andere actoren. Uit de evaluatie blijkt echter dat deze partnerships verder strategisch verdiept kunnen worden i.f.v. gewenste veranderingen die de verschillende partners willen verwezenlijken. Dit zou tot meer langdurige en strategische samenwerkingen kunnen leiden, door bijvoorbeeld het opzetten van ruimere gezamenlijke trajecten met MOS, GoodPlanet, DJAPO, VELT, ..., waarbij elke partner zijn complementaire kennis, expertise en werkvormen kan inbrengen. Daarnaast wordt er in de evaluatie ook gepleit voor het zoeken van samenwerking met andere, minder traditionele partners. Een aantal voorbeelden zijn:

- de sector van armoedebestrijding, om ook de problematiek in België aan te kaarten
- de kunst en cultuursector om samen met hen te zoeken welke andere creatieve vormen van informeren en sensibilisering mogelijk is met jongeren, aansluitend op hun leefwereld
- jongerenorganisaties, zoals Chiro en scouts om via andere kanalen dan alleen de scholen te werken aan sensibilisering, actie en gedragsverandering.

Multi-actor samenwerking over sectoren verder bevorderen: De evenementen waarbij actoren over sectoren heen samen werken, zoals de wereldwaterdag waarbij gemeentes, Ngo's, scholen en politici samen gebracht werden om te werken omtrent water in een Noord-Zuid context, blijken een multiplicator effect te hebben. Protos zou in de toekomst deze multi-actor samenwerking nog meer moeten stimuleren of inbouwen in haar educatieve trajecten die dan in de eerste plaats gericht kunnen zijn op gedragsverandering bij alle actoren: vb.: stad/gemeente; scholen, wateractoren, milieu organisaties, ... Samen nadenken en co-creëren van oplossingen voor de school, de gemeente,

het bedrijf, ect om actief werk te maken van rechtvaardig en duurzaam watergebruik, en deze dan ook implementeren, kan veel grotere hefboomeffecten creëren en zodoende meer impact.

2.1.4. Impact en Duurzaamheid van de educatieve werking

De leerkrachten en monitoringsfiches, die ze gebruiken om de effecten van de educatieve workshops te meten, geven aan dat de educatieve activiteiten van Protos vaak leiden tot een beter begrip en kennis van het thema “duurzaam water”. Maar deze verhoogde kennis leidt vaak niet tot veranderingen van gedrag van de leerlingen of tot concrete acties in de scholen. Bovendien blijken de veranderingen en verhoogde kennis vaak ook een kortstondig effect te zijn.

Dit kan dient volgens de evaluatoren, studies⁵ en een aantal bevraagde personen, gelinkt te worden aan feit dat het educatieve aanbod is nog vaak een ad-hoc aanbod van één of 2 workshops, waarbij de verder inbedding afhangt van de leerkracht in kwestie die de vraag naar ondersteuning stelde aan Protos. Het gevolg daarvan is dat het aanbod vaak enkel gericht is op het verhogen van kennis en inzicht en slecht zeer beperkt actiegericht, er geen of erg beperkte inbedding is in de scholen en ook de samenwerkingen met andere partners vaak ad-hoc is.

Dit resulteert uiteindelijk ook in een versnippering van de energie van de educatieve medewerkers. Als we dit leggen naast de vooropgestelde specifieke objectief dat zegt: “Scholen in België zijn zich bewust van de wereld waterproblematiek en nemen daarvoor engagementen voor solidair en duurzaam waterbeheer vanuit een Noord-Zuid perspectief” lijkt de bereikte impact beperkt tot op het niveau van bewustzijn en bovendien beperkt in tijd, dus weinig duurzaam.

---

⁵ De studie “Wereldburgerschapeducatie (WEB) op maat: behoefteonderzoek in het Vlaams Secundair onderwijs” van Hiva en Dris voor Kleur Bekennen; vermeld bijvoorbeeld in haar conclusies “Een stijgende mate van verankering in de school, lijkt gepaard te gaan met een grotere duurzaamheid van de WBE initiatieven”

2.2. Analyse van de werking met Belgische wateractoren

2.2.1. Analyse van de veranderingstheorie i.f.v. nieuwe denkkader

De gewenste veranderingen die geformuleerd worden in Resultaat 2 van het logische kader van de Noordwerking van Protos zijn: “Belgische wateractoren zijn zich bewust van de mondiale uitdagingen m.b.t. water en ontwikkeling in het Zuiden, die nog versterkt worden door de gevolgen van de klimaatwijziging, en nemen hiervoor een engagement op”. Meer concreet zijn de gewenste engagementen dat:

- Belgische wateractoren hun kennis, expertise en middelen ter beschikking stellen van projecten in het Zuiden
- Belgische wateractoren werken aan draagvlak en bewustmaking bij hun eigen achterban

De gewenste impact is dat er een verhoogde aandacht, kennis en engagement m.b.t. rechtvaardig, participatief en duurzaam waterbeheer ontstaat in N-Z perspectief bij wateractoren en 4de pijlers.

Wanneer we deze veranderlogica bekijken in functie van het gewijzigde denkkader omtrent OS dan stellen we vast dat de werking met de wateractoren nog te sterk gebaseerd is op het verouderde denken rond OS, waarbij er kennisoverdracht en hulp plaats vind van het rijkere Noorden naar het armere en onderontwikkelde Zuiden. De bedrijven communiceren hierover dan naar hun achterban binnen het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Er wordt met deze publieke en private waterbedrijven ook niet gefocust op wat ze zelf kunnen doen om oplossingen te vinden voor deze waterproblematiek in hun eigen bedrijf, de eigen samenleving en mondiaal. Er worden zelden linken gelegd met het educatieve werk van Protos (Resultaat 1); of de focus op actieonderzoek/ kapitaliseren van kennis van Protos (Resultaat 5). Wat betreft het beleidswerk, werkte Protos samen met de waterbedrijven actief mee aan het VPWvO, een belangrijk solidariteitssysteem omtrent water in Vlaanderen. Maar bij het overige beleidswerk van Protos, zoals bijvoorbeeld rond klimaatfinanciering, werden wateractoren niet betrokken.

Tenslotte lijkt de gewenste verandering waartoe Protos wil bijdragen bij 4de pijlers, eerder beperkt. De focus op het versterken van 4de pijlers is tijdens de uitvoering van het programma afgezwakt, omdat er alleen op vraag wordt overlegd en samengewerkt. Er is geen proactieve benadering.

2.2.2. Sterktes van de werking met wateractoren

In 2004 werd het Vlaams Partnerschap Water voor Ontwikkeling (VPWvO) opgericht binnen het departement Milieu van de Vlaamse regering; om bij te dragen aan Millenniumdoelstelling 7 inzake drinkwater en sanitatie. Het platform brengt verschillende actoren samen uit de Vlaamse overheid, de publieke waterbedrijven, private bedrijven actief in en rond water, de Vlaamse academische wereld, ngo's en vzw's. Het VPWvO stelt middelen ter beschikking voor projecten rond water, waaraan minstens 2 Vlaamse partners via het platform meewerken.

Dit platform is een belangrijke sleutel gebleken van succes van de werking van Protos met wateractoren. Verschillende wateractoren werken immers actief samen met Protos in VPWvO

projecten. Binnen deze projecten wordt de complementaire kennis en ervaring van de verschillende actoren aangewend voor projecten in het Zuiden. De complementariteit in projecten in Zuiden worden als volgt benoemd:

- Protos: kennis van actoren, lokaal netwerk en lokale verankering in het Zuiden en kennis van waterbeheer en sanitatie
- Wateractoren: specifieke expertise omtrent waterbeleid en sanitatie
- Hefboom door extra financiering via VPWvO
- Bovendien worden overheidsmiddelen, gekoppeld aan middelen van private actoren, de academische wereld en Ngo's. Dit leidt tot verhoging en optimalisatie van de financiële middelen voor projecten in het Zuiden.

Protos heeft steeds een actieve rol gespeeld binnen het platform en promoot ook deze vorm van publiek private partnerships in het buitenland, voor het VPWvO. Binnen het VPWvO, wordt Protos beschouwd als één van de experts op het gebied van water, met expertise in het Zuiden, zowel door de overheid als door de wateractoren. Ze zijn dan ook vaak een geëerde partner voor samenwerking. Anderzijds blijken de projecten van Protos soms te klein om met grote partners in een gezamenlijk project te stappen.

De grote sterkte van bovenbeschreven samenwerking over sectoren heen is dat Protos erin geslaagd is een erg breed netwerk aan partners uit te bouwen. Protos is vrij uniek met de uitbouw van deze sterke en goede relaties met een grote diversiteit aan wateractoren, in de wereld van ontwikkelingssamenwerking. Bovendien beschouwen deze actoren Protos vaak als een betrouwbare partner met expertise op het gebied van water en een lokale verankering in de landen in ontwikkeling. Het resultaat is dat eind 2014, 17 wateractoren hun kennis en expertise te beschikking stellen aan partners van Protos in het Zuiden. Vaak is deze expertise erg nuttig en wordt ze ook aangewend in het Zuiden

Deze sterkte moet Protos zeker zien te behouden in de toekomst waarbij de grote uitdagingen is om de vele opportuniteiten van dit netwerk nog meer benutten.

Daarnaast wordt door de samenwerking met de wateractoren, een sterke link gelegd tussen de het Noord- en het Zuidluis van de werking van Protos, en dus ook tussen actoren uit België en uit de landen in ontwikkeling. Dit is een belangrijke toegevoegde waarde voor de partners van Protos in België. Daarnaast is het ook voor Protos één van de weinige domeinen waar de Noord- en de Zuidwerking mekaar vinden in concrete samenwerking.

Tenslotte doen een aantal van de wateractoren ook aan bewustmaking van hun achterban. Het project of de ondersteuning aan partners in het Zuiden wordt vermeld in interne nieuwsbrieven, er wordt over gesproken bij personeelsmeetings, of personen die projecten bezochten of ter plaatse kennis en expertise ter beschikking te stelden, getuigen over het project. Deze bewustmaking vertrekt echter vaak vanuit een caritatieve houding, waarbij de steun die gaat van het Noorden naar het Zuiden wordt benadrukt.

2.2.3. Uitdagingen van de werking met wateractoren

De grootste uitdaging bij de samenwerking met de wateractoren is, dat deze gebaseerd op het oude hulpparadigma en het caritatieve denken versterkt. Er is niets mis met kennisoverdracht van Noord naar Zuid en fondsenwerving. Maar wanneer bijvoorbeeld een waterbedrijf aangeeft dat het misschien goed is om kant en klare technologie voor waterinstallaties hier te ontwikkelen en die naar de landen in ontwikkeling te exporteren, staat dit ver af van de visie en waarden die Protos zelf uitdraagt in haar werking. Bovendien is dit niet in overeenstemming met het vernieuwde denkkader van OS, dat gelijkwaardigheid en samen leren en kennis ontwikkelen promoot en vertrekt vanuit het idee van gezamenlijke verantwoordelijkheid, waarbij eenieder eerst in eigen omgeving aan de nodige verandering moet werken.

Ook de sensibilisering of bewustmaking intern bij de wateractoren is beperkt en gericht op “we helpen het Zuiden” i.p.v. wat kunnen we doen aan deze mondiale problematiek, ook in eigen samenleving en te beginnen binnen de eigen werking. Nochtans hebben vele van deze bedrijven een focus op duurzaam werken, maar ze linken dit niet aan de projectwerking met Protos. De vooropgestelde bewustmaking met “vectoren” of “intermediaire”, d.w.z. medewerkers of leden van de wateractoren die betrokken zijn bij de projecten en de verdere bewustwording overbrengen op collega’s en de directie, blijkt niet zo goed te werken. Er is nood aan een ruimere ondersteuning van deze intermediairs, door bijvoorbeeld bundeling goede praktijken, aanbod van materiaal (fototentoonstelling, dossiers), inhoudelijk evenementen, ect. Bovendien blijkt deze bewustwording nu eveneens een erg caritatief karakter te hebben. Het is dus belangrijk eerst het denkkader te veranderen, alvorens met deze mensen als hefboom of multiplicator kan inzetten.

2.2.4. Impact en Duurzaamheid van de werking met wateractoren

Een belangrijke verwezenlijking is dat Protos sterke relaties heeft uitgebouwd met een grote diversiteit aan hoofdzakelijk Vlaamse publieke en private wateractoren, die gebaseerd zijn op wederzijds vertrouwen, respect en waardering voor elkaars kwaliteiten en kennis. Hiermee is een noodzakelijke basis gelegd om in de toekomst, op een andere, minder caritatieve manier samen te werken omtrent duurzaam waterbeheer in België en mondiaal.

Of de resultaten van de kennis en ervaringsoverdracht in de projecten van Protos met de partnerlanden, heeft geleid tot werkelijke impact en duurzame verandering, kon in deze evaluatie niet nagegaan worden.

De impact en de duurzaamheid van de bewustwording en draagvlakversterking bij de ruimere achterban van de wateractoren, is erg beperkt. De bevroegde wateractoren geven zelf toe dat die vaak beperkt is tot de direct betrokken medewerkers bij de projecten. Daarnaast blijkt deze bewustwording ook erg caritatief en ontbreekt de link naar de problemen en mogelijke oplossingen in de eigen samenleving. Dit maakt dat de effecten, als die er al zijn, vaak korte termijn effecten zijn.

Als evaluatoren beschouwen we de grootste uitdaging dus om deze actoren mee te nemen in de paradigmashift of het nieuwe denkkader, waarbij de samenwerking vertrekt vanuit de mondiale problematiek, water als schaars goed, en niet vanuit het oude denken “hulp en kennisoverdracht van

Noord naar Zuid”. Er lijken veel opportuniteiten te zijn om met de wateractoren op een strategische en meer duurzame manier samen te werken, die wel inspelen op het nieuwe denkkader van Internationale samenwerking. De meeste van deze mogelijke activiteiten verhogen de kans op impact en duurzame resultaten. We denken aan:

- Wateractoren In België en partners in het Zuiden, samen kennis laten ontwikkelen en innovatieve oplossingen zoeken, die zowel in België als mondiaal bruikbaar zijn omtrent duurzaam waterbeleid en -gebruik. Protos kan hierbij de kennis en expertise uitwisseling tussen Noord en Zuid faciliteren of bevorderen, waarbij samen leren en innoveren centraal staat.
- Inzetten op actie en verbetering binnen het eigen waterbedrijf. Vele van deze bedrijven hebben zelf een beleid en visie rond “duurzame ontwikkeling”. Zo zet Spadel in op duurzaam beheer en bescherming van waterbronnen, het verminderen van hun carbon en water voetafdruk, ect. Deze voorbeelden zouden gebruikt kunnen worden om ook andere wateractoren te inspireren om in te zetten op duurzaam werken binnen de eigen omgeving
- Het linken wateractoren aan educatie acties zoals de grotere events (Walks for Water) of bij het uitwerken van innovatieve materialen. Zo verklaarde de Universiteit van Gent zich bereid om samen met Protos te werken aan een computer-APP voor het meten van indirect waterverbruik in kledij, voedsel, ect.
- Het actief betrekken van de wateractoren bij het beleid beïnvloedend werk. Deze actoren kunnen dit vaak niet rechtstreeks doen, maar zijn wel bereid om via een platform of ronde tafel gesprekken mee na te denken over politieke actie en de concrete eisen daarbij, vanuit hun eigen specifieke kennis en ervaring

2.3. Analyse van de beleidsbeïnvloeding van Protos

2.3.1. Analyse van de veranderingstheorie i.f.v. nieuwe denkkader

De gewenste verandering die Protos wil bereiken met haar beleidswerk wordt algemeen omschreven als: “Overheden in België zijn zich bewust van de wereldwaterproblematiek en nemen daardoor engagementen op voor solidair en duurzaam waterbeheer vanuit een N-Z perspectief.”

Protos zet daarbij concreet in op 3 thema’s en de daarbij horende gewenste veranderingen namelijk:

- Het mensenrecht op water en sanitatie concretiseren door “drinkbaar water” als recht te laten opnemen in de Belgische Grondwet en in de wetgeving van 4 partnerlanden namelijk Ecuador, Benin, Haïti en Oeganda
- De bestaande gedecentraliseerde solidariteitsmechanismen rond water en sanitatie in Vlaanderen en Wallonië blijven gehandhaafd en worden uitgebreid naar het Brusselse Gewest.
- De Belgische klimaatfinanciering voor adaptatie in ontwikkelingslanden additioneel verkrijgen en daarbij het belang van Waterbeheer in adaptiestrategieën onderstrepen.

Als we deze verandertheorie bekijken zien we een belangrijke sterkte, namelijk dat er ook in de eigen samenleving aan beleidsbeïnvloeding gedaan wordt om mondiale problematieken aan te pakken. Bij het eerste thema “recht op drinkbaar water” wordt er zelfs eenzelfde strijd gevoerd over 5 landen heen. Dit past volledig in het kader van het opnemen van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor gezamenlijke problemen en het zoeken van structurele oplossingen.

Daarnaast willen we ook een belangrijke kritische bemerking maken over hoe en door wie de prioritaire thema’s en veranderingen voor het beleidswerk van Protos gekozen werden. De indruk bestaat bij de bevraagde stakeholder dat de keuzes vooral gemaakt zijn op basis van noden die leven in de landen van Ontwikkeling en minder op basis van de topics die een rol spelen in de eigen samenleving. Men gaat daarbij voorbij aan het feit dat indien een NGO als Protos een rol kan spelen

in België omtrent een belangrijke problematiek die hier speelt (vb. Waterarmoede), deze ook veel meer krediet en draagvlak krijgt om eisen te stellen omtrent problemen die op mondiaal vlak spelen en veel voelbaarder zijn in landen in ontwikkeling.

2.3.2. Sterktes en resultaten van de beleidsbeïnvloeding van Protos in België

De evaluatie toont aan dat Protos, als niche NGO die zich concentreert op de wereldwijde waterproblematiek, een referentiepunt is i.v.m. solidair en duurzaam waterbeheer voor vele Belgische overheidsinstanties. Protos heeft doorheen de jaren een legitimiteit opgebouwd en wordt gezien als een expert in het thema.

Een andere vaak vernoemde sterkte is de eerder vernoemde capaciteit van Protos om samen te werken met andere actoren en partnerschappen uit te bouwen. Ook pleitbezorging doen ze niet alleen, maar in samenwerkingsverbanden en via netwerken, afhankelijk van het thema. Voorbeelden zijn het Belgische Netwerk RES'EAU voor het recht op water, de stuurgroep binnen het Global Water Solidarity platform (GWS) van de UNDP omtrent de gedecentraliseerde solidariteitsmechanismen, en het "platform klimaatrechtvaardigheid" voor de financiering van klimaatadaptatie in landen in ontwikkeling.

De evaluatie toont ook aan dat Protos binnen het Belgische Netwerk Res'Eau een erg actieve rol of trekkersfunctie opneemt. In de overige netwerken wordt er actief mee gewerkt aan het bepalen van de standpunten. Toch merken de medewerkers van Protos dat ze bijvoorbeeld in het platform voor klimaatrechtvaardigheid, veel minder een prominente rol kunnen spelen, omdat ze zich niet voldoende kunnen inwerken in deze complexe problematiek, wegens tijdsgebrek. Andere Ngo's hebben voor dit beleidsdomein een voltijdse beleidsmedewerker, die zich dus veel sterker kan inwerken in deze materie.

Protos speelde in 2014 ook een actieve rol bij de voorbereiding van het nieuwe kader voor de duurzame menselijke ontwikkeling doelstellingen (SDG's) in opvolging van de Millenniumdoelstellingen (MDG's). Protos gaf actief input voor deze Post-2015 agenda via het European Environmental Bureau waarbinnen een werkgroep van milieu ngo's, standpunten innam over de SDG's. Dit document was op zijn beurt input voor de internationale werkgroep die in augustus 2014 zijn officiële document met de 17 vooropgestelde doelen publiceerde.

Protos volgde ook actief het thema "water" op in de "Coalitie 2015, de tijd loopt", die binnen de Noord-Zuid beweging de overstap begeleidt van de MDG's naar de SDG's, en de Belgische beleidsmakers informeert en stuurt. In 2015 werkte Protos ook mee aan de uitwerking van het Politieke Dossier "SDG's: Pistes voor de uitvoering van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen in België", dat concrete beleidsaanbevelingen bevat voor de Belgische federale en regionale overheden rond het behalen van de SDG's. Dit document bevat niet enkel aanbevelingen hoe België zijn extern of ontwikkelingsbeleid moet voeren, om deze SDG's te implementeren, maar vertrekt steeds van wat er in het binnenlands beleid en in België zelf kan gebeuren. Deze politieke nota past dus zeer goed in de veranderde visie op internationale samenwerking, waarbij werken aan verandering, ook in de eigen samenleving centraal staat. Protos werkte vooral mee aan de beleidsvoorstellen voor SDG 6 "toegang tot water en sanitair voor iedereen en duurzaam waterbeheer.", zowel voor de binnenlandse uitvoering als voor de benodigde wereldwijde ondersteuning door de Belgische overheid.

Als we kijken naar de concrete resultaten dat zien we als belangrijkste positief resultaat dat de solidariteitssystemen in Vlaanderen en Wallonië werken, en dat het beleidswerk van Protos ertoe bijgedragen heeft dat er een Internationaal solidariteitsfonds voor Brussel begin 2014 goedgekeurd werd, waarbij 0,005 €/m³ water van de waterfactuur gaat naar een internationaal solidair fonds voor de mondiale waterproblematiek. In het interview met Dhr. Arnaud Pinxteren, politicus van Ecolo en lid van het Brusselse Hoofdstedelijke Parlement, kwam duidelijk naar voor dat hij reeds jaren lobbywerk deed om deze wetwijziging door te voeren. Aanleiding was het jongerenparlement omtrent solidair en duurzaam waterbeheer, mede georganiseerd door Protos, waarbij de jongeren deze eis uitdrukkelijk naar voor schoven voor Brussel.

Ook de erg actieve bijdrage van Protos aan de MDG's en politieke documenten om dit te vertalen naar beleidsmakers worden erg geapprecieerd, zowel door de beleidsmakers zelf als door de koepel van de Nood-Zuid beweging.

2.3.3. Uitdagingen voor het beleidswerk van Protos

De vooropgestelde resultaten omtrent “water als een basisrecht” werden noch in België noch in de gekozen partnerlanden gehaald. In België blijkt dat het Belgische netwerk Res'Eau niet altijd even actief is, en de resultaten dus ook uitblijven. Ook de uitwisseling tussen de 4 partnerlanden van Protos en België voor het concretiseren van de politiek acties omtrent “het mensenrecht op drinkbaar water en sanitatie” kwamen onvoldoende van de grond. Als belangrijkste reden wordt de werkoverlast van de verantwoordelijke in België.

Ook het aandeel van Protos bij de politieke werk rond klimaatfinanciering en adaptieve maatregelen blijft beperkt, omdat er geen tijd is om zelf veel onderzoek en onderbouwend studiewerk te doen. Dit leidt ertoe dat Protos wel deelneemt aan de vergaderingen en wel mee politieke statements ondertekend, maar zelf maar een beperkte rol kan opnemen.

Een zwakte die we ook nog zien in het beleidswerk van Protos is dat de link tussen de werking in het Zuiden, en concrete problematieke die men daar tegenkomt, en het beleidswerk van Protos in België en internationaal erg beperkt is. Er kunnen erg weinig voorbeelden gegeven worden waarin er bijvoorbeeld concrete cases vanuit de Zuidwerking, als voorbeeld gebruikt worden in lobbywerk rond klimaatfinanciering of rond recht op water en sanitatie. Het systeem van “up-linking”, waarbij de verbinding gemaakt worden tussen lokaal, nationaal en internationaal beleidswerk in Noord en Zuid, rond hetzelfde thema en vertrekkende van specifieke cases, lijkt niet of zeer beperkt gebruikt te worden door Protos. De uitzondering hierop was de geplande samenwerking over 5 landen heen binnen Protos om aan beleidsbeïnvloeding te doen omtrent “recht op water”. Deze gezamenlijke doelstelling, met linken tussen Noord en Zuid, werd echter niet onvoldoende geconcretiseerd, met beperkte resultaten tot gevolg.

Rekening houdende met het vernieuwde denkkader van OS dient Protos in haar beleidswerk nog meer te focussen op actuele thema's omtrent water die spelen in eigen samenleving. Zo verschenen er het voorbije jaar regelmatig artikels omtrent de stijgende waterfactuur en waterarmoede in België. Net als in de partnerlanden, de partnerorganisaties daarover standpunten innemen, kan Protos dat ook in België, door het zelf te doen of door bijvoorbeeld armoedeorganisaties te

ondersteunen hierin. Hiermee samenhangend, pleiten een aantal geïnterviewde personen ervoor om de keuze van relevante topics omtrent beleidsbeïnvloeding te maken met verschillende actoren, in een multi-actoren benadering. Dit kan vetrekkende van de SDG's en de relevante trends en evaluaties in landen van ontwikkeling en België omtrent solidair en duurzaam waterbeheer.

Een ander aandachtspunt is dat het beleidswerk van Protos slechts een beperkt aandeel vertegenwoordigd in de globale Noordwerking. Er is maar 0,55 FTE voorzien voor beleidswerk binnen de Noordienst. Bovendien wordt deze tijd en de thema's verspreid op 3 verschillende personen, die dit enkel voor 10% tot maximum 20% van hun tijd doen, en een beperkte expertise hebben in beleidswerk. Dit leidt tot versnippering, beperkte mogelijkheid tot verdieping en dus ook beperkte resultaten binnen het beleidswerk. Daarnaast blijkt uit de geschiedenis van Protos, dat het geen organisatie met track record in "politiek werk". Protos is eerder gekend voor haar educatieve werk in België.

Dit alles betekent dat indien Protos in de toekomst wil blijven inzetten op beleidswerk, dient dit werk geconcentreerd te worden bij één persoon die voldoende kennis en expertise heeft met beleidswerk en die tijd en ruimte krijgt om de thema's, en vooral de link naar solidair en duurzaam waterbeleid, te onderbouwen met expertise, om vervolgens duidelijke standpunten te kunnen innemen.

Daarnaast kunnen de netwerken die Protos uitbouwde over de verschillende resultaten veel beter benut worden. Zo zou Protos de linken en samenwerkingen (zowel ad-hoc als structureel) tussen scholen / leerkrachten (R1: educatie), wateractoren (R2: kennis uitwisseling N_Z) en de beleidsmaker (R3) kunnen faciliteren. Deze scholen en wateractoren mee mobiliseren en hun inbreng laten den in beleidswerk, maakt het draagvlak voor beleidsbeïnvloeding veel groter,. Het voorbeeld van de kracht van het scholierenparlement voor Ecolo politicus Pinxteren, geeft dit duidelijk aan. Het faciliteren van deze samenwerkingen en verbindingen, gebeurt nu nog in beperkte mate.

Tenslotte dient de samenwerking met Franstalige actoren, die nu vooral verloopt via het netwerk Res'Eau, verder versterkt te worden. Daarmee samenhangend moet ook de netwerking en lobby naar Franstalige beleidsmakers versterkt worden.

2.3.4 Impact en Duurzaamheid van het beleidswerk van Protos

De positieve invloed op de internationale solidariteitssystemen in België, van Protos en het netwerk Res'Eau zijn duurzame resultaten, die niet alleen een verhoging van de middelen voor het versterken van het mondiale waterbeheer betekenen, maar die ook sensibiliserend werken naar het ruime publiek

Ook de bijdrage van Protos, samen met vele andere Ngo's en actoren, om tot een goede definitie van de SDG's te komen zijn erg belangrijk om duurzame resultaten te bereiken binnen de Internationale Samenwerking, die de ontwikkelingssamenwerking overstijgt.

De impact en bijdrage van Protos op het vlak van "water als een mensenrecht" en "klimaatfinanciering" is eerder beperkt. Dit lijkt vooral te wijten aan een gebrek aan tijd van de interne medewerkers en de versnippering van het beleidswerk over 3 verschillende personen.

2.4. Analyse van de sensibilisering van het brede publiek

In het MJP van 2014-2016 nam Protos een bijkomend resultaat met als doelgroep een deel van het brede publiek op in haar Noordwerking. Via het informeren van burgers en een aantal middenveldorganisaties omtrent de wereldwaterproblematiek wil Protos dat een deel van de bevolking zich zal inzetten voor recht op gelijke kansen voor iedereen.

In 2014 werd daarom een fototentoonstelling samengesteld met het thema “water in de wereld”, met een bijhorende informatieve folder. Deze fototentoonstelling wordt voornamelijk aan bibliotheken ontleend. Daarnaast worden presentaties gegeven over de waterproblematiek en uitdagingen en werd er een documentatiemap aangemaakt voor de pers met 5 achtergrondthema’s over water, die op de website beschikbaar is.

Binnen de scope van deze evaluatie, was het door tijdsdruk en het beperkte budget niet mogelijk om de effectiviteit en de impact van de sensibiliseringsacties naar het ruimere publiek na te gaan. Bovendien werden de activiteiten slechts begin 2014 opgestart, waardoor het moeilijk is om al van resultaten, laat staan impact te spreken.

Toch wil de evaluator een kritische opmerking geven over de keuze van Protos om te werken naar een ruimer publiek. De evaluatie toont immers aan dat het team dat verantwoordelijk is voor de Noordwerking binnen Protos al erg veel verschillende strategieën moet implementeren. Er is de educatieve werking, de werking met de wateractoren en de beleidswerking. Daarnaast zet het team ook in op communicatie en fondsenwerving en moet er natuurlijk ook aan administratie gedaan worden. Deze werking nog uitbreiden naar een sensibiliserende werking naar het groot publiek, kan tot nog meer versnippering leiden in de werking en daardoor naar minder diepgang, vaak gepaard gaand met minder duurzame resultaten.

2.5. Analyse van actieonderzoek en kennisverspreiding

De referentietermen van de evaluatie gaven aan dat de scope van deze evaluatie zich beperkt tot resultaat 1 tot en met resultaat 4. Het resultaat rond actieonderzoek was immers al eerder onderwerp van een transversale externe evaluatie. Anderzijds is het erg moeilijk om de toekomstige werking van Protos in België te bepalen zonder rekening te houden met dit belangrijke resultaat. Daarom vermelden we hieronder een aantal kernelementen, die we verder in de evaluatie en in de toekomstpistes mee in aanmerking zullen nemen.

Als gewenste verandering vermeld het log frame van Protos dat “Kennis over sleutelvragen van de watersector, gegenereerd in actiegericht onderzoek in het Zuiden, wordt gebruikt in terreinacties van partners en andere actoren in de interventielanden en in de sensibilisatie en pleitbezorging in België”

De evaluatie geeft een aantal aandachtspunten aan.

- Tot nu toe was het actieonderzoek erg gericht op het Zuiden en werking in de interventielanden. Er werd nog niet duidelijk bepaald wie de doelgroep is in de Belgische samenleving is, naar wie de kennis moet verspreid worden en waarom (beleidswerk, goede praktijken laten gebruiken door anderen, sensibilisering). De linken met het politieke werk en het educatieve werk van Protos in België zijn nog niet duidelijk en nog niet zichtbaar voor de doelgroepen.

- Daarnaast wordt er nergens in de documenten omtrent het actieonderzoek vermeld dat men ook de kennis en goede praktijken van bijvoorbeeld de wateractoren in België omtrent engagementen en oplossingen voor eigen samenleving wil kapitaliseren. De huidige opzet is dus vooral gericht op kennis en capaciteitsopbouw in het Zuiden en het gebruik ervan voor sensibilisatie en beleidswerk in het Noorden. Daardoor wordt de opportuniteit gemist om “samen met Noord en Zuid actoren kennis op te bouwen voor een mondiale problematiek” die in Noord en Zuid kunnen gebruikt worden. Deze ruimere visie op gezamenlijke kennisopbouw past veel beter in het vernieuwd denken rond Internationale Samenwerking.

In functie van de strategische beslissing die Protos eind 2013 nam waarbij een duidelijke keuze voor actieonderzoek en de uitbouw van een kenniscentra gemaakt werd, dienen bovenstaande zaken verder uitgeklaard te worden. De link met de mondiale agenda, de link tussen actieonderzoek en de verankering van Protos in de eigen samenleving en de rol van het team van Protos in België daarbij zijn nog erg onduidelijk. Dit is niet enkel belangrijk voor deze strategische lijn maar ook om beslissingen te kunnen nemen omtrent andere strategische lijnen of actiegebieden binnen de Noordwerking van Protos.

3. Conclusies en lessen uit de evaluatie van de Noordwerking

Als we naar de verschillende resultaten of actiedomeinen kijken waarbinnen Protos actief is, dan kunnen we een aantal belangrijke conclusies en bedenkingen formuleren.

Binnen de **educatieve werking** van Protos zien we dat de individuele workshops, vormingen en lezingen erg gewaardeerd worden door de leerkrachten, die deze kwaliteitsvol vinden. Deze kwaliteit kan gelinkt worden aan de kennis van het thema, de systemische of holistische manier waarin het thema water wordt gekaderd, de inspirerende werkvormen en de kwaliteiten en competenties van de educatieve medewerkers van Protos.

Daarnaast geeft de evaluatie aan dat de educatieve activiteiten meestal leiden tot een verhoging van de kennis en inzichten van de leerlingen omtrent de wereldwaterproblematiek, maar dat dit slechts tijdelijk is en weinig duurzaam. Ze leiden ook niet tot individuele gedragsveranderingen of tot veranderingen in de schoolomgeving. Tenslotte is het ook duidelijk dat de educatieve werking reeds inspeelt op het gewijzigde paradigma binnen OS, door via wereldburgerschap in te zetten op kennis van de complexiteit van de thema's en individuele gedragsverandering. Anderzijds zien we dat problematieken die spelen in de eigen samenleving onderbelicht blijven en dat aanzetten tot directe verandering in de schoolomgeving en de ruimere omgeving onvoldoende gestimuleerd wordt.

Om langdurige effecten te bereiken binnen de educatieve werking, lijkt het belangrijk dat Protos minder ad hoc vormingen en workshops aanbiedt, die vaak losstaande zaken zijn, niet ingebed in de ruimere schoolwerking en ook niet gericht op directe actie op verschillende niveaus. Door langere trajecten aan te bieden die aansluiten op wat de school wil bereiken, die aangeven hoe dit kan gelinkt worden aan verschillen vakken en waarin vorming, publieke acties en evenementen én direct verandering doorvoeren in de schoolomgeving aan bod komen, kan men een duurzamere impact bereiken. Hierbinnen samenwerking en ontmoeting tussen jongeren, jongerenorganisaties, scholen, gemeentes, wateractoren en bedrijven opzetten, kan een bijkomend hefboomeffect creëren.

Tegelijkertijd dient Protos zich de vraag te stellen of er met een equipe van 2,5 FTE voldoende capaciteit in huis is om te investeren in langer lopende trajecten, die meer en duurzame impact zouden hebben. Dat heeft bijna rechtstreeks tot gevolg dat het interventiegebied (en dus bereik) van Protos zou moeten verkleinen of dat de focus moet verschuiven naar een nog beperktere doelgroep (momenteel bereikt Protos een 40-tal scholen via directe begeleidingen). Daarnaast stelt zich ook de vraag of Protos dit moet doen, wetende dat andere Ngo's en milieuorganisaties als MOS, Djapo, Studio Globo, enz. zich reeds enige tijd gespecialiseerd hebben in het uitwerken van langer lopende trajecten gericht op scholen. In het toekomst gerichte onderdeel van deze evaluatie willen we dan ook nagaan of de grootste toegevoegde waarde van een niche Ngo als Protos vooral in de educatieve werking ligt.

Als we kijken naar de **samenwerking met de wateractoren**, toont de evaluatie aan dat Protos sterke relaties heeft uitgebouwd met een grote diversiteit aan zowel publieke als private wateractoren, die gebaseerd zijn op wederzijds vertrouwen, respect en waardering voor elkaars kwaliteiten en kennis. Protos is hierin uniek binnen de sector van OS. Hiermee is een noodzakelijke basis gelegd om in de toekomst, op een andere, minder caritatieve manier samen te werken omtrent duurzaam waterbeheer in België en mondiaal.

Om duurzame resultaten te bereiken in België is de grootste uitdaging om de wateractoren mee te nemen binnen het nieuwe denkkader van Internationale Samenwerking, weg van het caritatieve denken. Dit kan bijvoorbeeld door ze meer te betrekken bij beleidswerk van Protos in België, door uitwisseling van kennis en ervaring op een gelijkwaardige basis tussen Noord en Zuid te bevorderen en vooral door ze zelf, binnen hun omgeving te laten werken aan duurzaam waterbeheer en -gebruik. Een eerste vereiste daarvoor is hun kijk op ontwikkelingssamenwerking en de daarmee gepaard gaande caritatieve denkkader te stretchen.

Binnen het **beleidswerk van Protos**, zijn de verwezenlijkingen omtrent de gedecentraliseerde solidariteitsmechanismen voor Water en Sanitatie en de bijdrage van Protos, samen met vele andere Ngo's en actoren, om tot een goede definitie van de SDG's te komen, belangrijk geweest .

De impact en bijdrage van Protos op het vlak van "water als een mensenrecht" en "klimaatfinanciering" is eerder beperkt. Dit lijkt vooral te wijten aan een gebrek aan tijd van de interne medewerkers en de versnippering van het beleidswerk over 3 verschillende personen.

Een belangrijke vaststelling is dat de linken tussen de Noordwerking en de Zuidwerking van Protos, ook op het vlak van beleidswerk zwak zijn. De werking rond "recht op water" biedt nochtans voldoende opportuniteiten om acties in de België te linken aan gelijkaardige acties en beleidsstandpunten in de partnerlanden van Protos. Protos startte in 2015 met een initiatief omtrent RoW, over 5 landen heen, maar dit werd nog te weinig de praktijk omgezet en leidde tot te weinig resultaten tot nu toe.

Om de impact en de duurzaamheid van de resultaten van het beleidswerk nog te versterken zien we verschillende mogelijkheden namelijk: (1) het beleidswerk nog meer focussen, op haalbare thema's en veranderingen met een directe link naar solidair en duurzaam watergebruik en -beheer. Bovendien moet het beleidswerk bij voorkeur bij één personeelslid gecentraliseerd worden; (2) de legitimiteit, erkenning en relevantie in de eigen samenleving verhogen, door ook in te spelen op actuele en relevante thema's waar burgers en beleidsmakers in België van wakker liggen. Dit kan door de keuze van relevante topics omtrent beleidsbeïnvloeding te maken met verschillende actoren, in een multi-actoren benadering, waarbij vertrokken wordt van de SDG's en de relevante trends en evolutie in landen van ontwikkeling én België omtrent solidair en duurzaam waterbeheer; (3) de linken tussen politiek werk in het Noorden en het Zuiden te versterken, door systemen van "up-linking" van cases en standpunten in te bouwen in de werking (4) haar netwerk binnen de onderwijswereld en de publieke en private wateractoren, nog beter te benutten door samenwerkingen omtrent beleidsstandpunten te faciliteren en meer draagvlak en onderbouwing van haar beleidswerk te bewerkstelligen; en (5) haar werking naar Franstalige actoren en beleidsmakers verder versterken, om meer draagvlak en onderbouwing van haar beleidswerk te garanderen

De bereikte resultaten omtrent "**sensibilisering van het grote publiek**" waren moeilijk te meten binnen deze evaluatie. Belangrijkste redenen zijn dat er enerzijds geen budget was voor een bevraging van het 'grote publiek' en anderzijds dat Protos slechts sinds 2014 ingezet op deze doelgroep, waardoor de resultaten en impact nog zeer beperkt zijn. Het resultaat "**actieonderzoek en kennisgeving**" viel buiten de scope van deze evaluatieoefening. Toch wil de evaluator een belangrijke kanttekening maken bij de keuze voor beide resultaten, omdat deze invloed zullen hebben op de toekomstige keuzes die Protos dient te maken binnen haar Noordwerking.

Enerzijds betekenen deze twee nieuwere resultaten, een verdere verzwaring en versnippering van de taken en functies van de medewerkers van de Noorddienst. Dit kan leiden tot minder diepgang, vaak gepaard gaande met minder duurzame resultaten. Voor beide resultaten dient de link met de mondiale agenda, de verankering van Protos in de eigen samenleving; en de rol van het team van Protos in België verder uitgeklaard te worden. Dit is niet enkel belangrijk voor deze resultaten op zich, maar ook om beslissingen te kunnen nemen omtrent andere strategische lijnen of actiegebieden binnen de Noordwerking van Protos. Hierbij pleit de evaluator voor de keuze van één of twee hoofdstrategieën, waar Protos echt een toegevoegde waarde heeft en waarvan met denkt

dat er echt hefboomen voor veranderingen zijn in de eigen samenleving en wereldwijd. Deze keuzes dienen natuurlijk te passen binnen een ruimere verandertheorie van Protos, waarin ook coherentie en samenwerking tussen de Noord- en Zuidwerking verduidelijkt wordt. We komen hierop terug in hoofdstuk 4 “Toekomstgericht visie bepalen” en in Hoofdstuk 5 “Aanbevelingen”

Naast deze conclusies, willen we ook een aantal geleerde lessen formuleren omtrent de succesfactoren in de Noordwerking van Protos en aandachtspunten voor de Noordwerking van Protos. Deze kunnen geformuleerd worden over de resultaten heen.

Belangrijke succesfactoren binnen de Noordwerking van Protos zijn:

- De focus op één thema, namelijk water, dat raakvlakken heeft met veel andere mondiale problematieken is een belangrijke succesfactor voor Protos. Door deze focus kon Protos een expertise uitbouwen op dit thema en is Protos momenteel een referentiepunt voor vele actoren als het om “water en Ontwikkelingssamenwerking” gaat.
- Protos staat erg open voor samenwerking met andere actoren. Zowel in het educatieve werk, het beleidswerk, als het werk met de wateractoren, worden partnerschappen uitgebouwd, synergiën gezocht en complementariteit gebruikt. Bovendien gebeurt dit vaak met minder evidente partners, waardoor Protos een toch wel uniek netwerk aan partners heeft binnen de sector van OS. Binnen de relaties is sterk geïnvesteerd in het opbouwen van vertrouwen, respect en gebruik van de complementariteit. Dit netwerk aan partners is van onschatbare waarde, voor eender welke toekomstige strategie die Protos kiest.
- Er is kennis en ervaring én er zijn de contacten met partners, om steeds de link te kunnen leggen tussen wat er hier gebeurt (België, Europa) en wat er in de landen van ontwikkeling gebeurt. Er is ook het bewustzijn dat “water”, moet gekaderd worden als een mondiaal probleem dat zich geografisch verschillend toont. De USP van Protos is dat ze hierbij de link kan leggen tussen Noord en Zuid.
- “Think global & act local” wordt reeds gestimuleerd in de educatieve werking via het pleidooi voor een minder verspillende en duurzamere levensstijl. Dit dient nog verder door getrokken te worden in de werking met de wateractoren en de beleidsbeïnvloeding.
- Acties die eruit springen zijn acties waarin verbindend gewerkt wordt tussen de actoren: vb.: jongerenparlement (scholen en beleidsmakers) en Wereld Waterdag (gemeentes, scholen, bedrijven)

Belangrijke aandachtspunten in functie van het gewijzigde denkkader omtrent OS zijn:

- Zowel in het educatieve werk, als in het werk met de wateractoren, als bij het beleidswerk kan Protos nog sterker de nadruk leggen op de gevolgen, effecten en het zoeken van oplossingen in de eigen samenleving. De keuze van thema’s als bijvoorbeeld “water armoede in België” kan daarbij helpen.

- Bij de werking met de wateractoren en overheden wordt vaak nog vertrokken van het “hulp-paradigma” via kennisoverdracht en fondsen. Dit oude denken doorbreken bij wateractoren en overheidsactoren is een belangrijke toekomstige uitdaging voor Protos
- Sterker werken op “directe actie” in functie van positieve en directe verandering in eigen omgeving i.p.v. te sterk focussen op “informereren en sensibilisering”. Dit betekent de focus leggen op het opnemen van verantwoordelijkheid, want iedereen op alle niveaus is “changemaker”. We denken daarbij aan (1) Promoten van actieplannen in de scholen omtrent een minder verspillende waterbeleid (2) werken met bedrijven om na te denken over hoe ze duurzamer om kunnen gaan met water bij de productie van voedsel, kleding, ect. (3) Processen begeleiden bij steden en gemeentes om hun waterbeheer te versterken, ect.

4. Toekomstverkenning voor de werking van Protos in België

Dit onderdeel van het rapport is een neerslag van de **toekomstconferentie** en een **daaropvolgende interne workshops**, waarbij op een creatieve wijze gezocht werd naar verschillende mogelijkheden voor Protos om haar toegevoegde waarde als niche-NGO in België te versterken in de toekomst.

3.1 Trends en bewegingen omtrent solidair en duurzaam waterbeheer

Aan de 43 deelnemers van de toekomstconferentie werd gevraagd om in gemengde stakeholdergroepen na te denken over de belangrijkste trends, bewegingen en uitdagingen die duurzaam, rechtvaardig en participatief waterbeheer en –gebruik in België beïnvloeden. De ideeën uit de groepen werden geclusterd in onderstaande mindmap.

De trends, bewegingen en uitdagingen werden vervolgens gescoord in 3-tallen (5 -3 -1) op basis van de vraag « Welke zijn volgens jullie de 3 belangrijkste trends / bewegingen waar Protos, samen met haar partners, mee aan de slag moet?» Onderstaande tabel geeft belangrijkste de trends en bewegingen en hun scores weer :

Trend / Beweging / Uitdaging	Score
1/ Beperk bewustzijn en kennis van de waterketen, virtueel waterverbruik, waterfactuur, ect. bij jongeren en ruim publiek & Stijgende nood aan concrete actieperspectieven	35
2/ Stijgende waterarmoede en stijgende waterfactuur (prijzetting)	18
3/ Nood aan goed waterbeleid en waterbeheer (afvalwater, infrastructuur, ect.)	17
4/ De nieuwe SGD's	15

3.2 Keuze van thema's waar Protos moet op inzetten

De groepen werden heringedeeld en de stakeholders gingen per stakeholdergroep (wateractoren, onderwijs, civiele maatschappij organisaties, externen en Protos) aan de slag. Bij elk van de 4 trends die gekozen werden diende de groepen volgende vragen te beantwoorden:

- 1/ Wat doen jullie nu zelf al rond deze trends / bewegingen?
- 2/ Wat zouden jullie graag nog meer doen in de toekomst omtrent deze prioritaire trends / bewegingen?
- 3/ Kan Protos daarbij een rol opnemen? Wat zijn dan de "kernthema's" waarop Protos moet inzetten en een toegevoegde waarde heeft?

Op basis van deze bevraging bepaalden de stakeholders plenair volgende 5 kernthema's, waar Protos in de toekomst kan op inzetten en een toegevoegde waarde leveren.

Trend /Beweging	Thema's voor Protos
1/ Beperk bewustzijn en kennis van de waterketen, virtueel waterverbruik, waterfactuur, ect. bij jongeren en ruim publiek & Stijgende nood aan concrete actieperspectieven	1/ Bewustwording en kennis in onderwijs door systeemdenken rond deze problematiek te stimuleren & er acties in scholen aan te verbinden 2/ Bewustwording naar het grote publiek / andere actoren door het systeemdenken rond deze problematiek te stimuleren & er acties in aan te verbinden
2/ Stijgende waterarmoede en stijgende waterfactuur (prijszetting)	3/ Recht op betaalbaar water voor iedereen & waterarmoede
3/ Nood aan goed waterbeleid en waterbeheer (afvalwater, infrastructuur, ect.)	4/ Watervoetafdruk / waterverbruik doorheen de keten & virtueel water gebruik zichtbaar maken en aanpakken
4/ De nieuwe SGD's	5/ Kennis en expertise rond SDG6 inzetten in functie van beleidsbeïnvloeding

3.3 Uitwerking van de kernthema's in mogelijke strategieën voor de toekomst

Tijdens de toekomstconferentie werden de gekozen kernthema's verder geconcretiseerd in mogelijke strategieën, aanpakken en actoren om mee samen te werken. De resultaten van de toekomstconferentie werden vervolgens aangevuld met de resultaten uit het evaluatieve onderdeel van dit traject en de verdere bespreking met de medewerkers van Protos tijdens een interne workshop na de toekomstconferentie. Hieronder worden de resultaten voor deze 5 thema's uitgeschreven.

4.3.1. Bewustwording in het onderwijs op een systemische manier vergroten, gelinkt aan actieperspectieven

Hoe? Systemische benadering & ervaringsgericht werken

- Betekenis systemische benadering: het onderwerp “duurzaam en rechtvaardig waterbeheer en –gebruik” met alle mogelijke linken in kaart brengen, het plaatsen binnen een bredere context. De linken kunnen vertrekken vanuit de doelgroep, de geografische afbakening (België, internationaal), enz. Daarbij wordt ook aangegeven dat virtueel watergebruik en de kwaliteit van water (afvalwater) belangrijke thema’s zijn die minder gekend zijn dan bijvoorbeeld toegang tot water (kwantiteit).
- Linken leggen naar thema’s die spelen in de eigen samenleving (vb. waterarmoede en waterfactuur) en naar thema’s/gevolgen in het Zuiden (vb. gebrek aan toegang tot water, sanitair, ect)
- Voorbeelden zijn de mindmap die gemaakt werd op de toekomstconferentie; leerlingen die een waterkaart maken van de school, waarin zowel het zichtbare waterverbruik als het virtuele waterverbruik in kaart word gebracht, enz.

Mogelijke doelgroepen / kernactoren waarmee Protos aan de slag moet

- Leerkrachten en directie (pedagogische directeur / directeur): coachen van leerkrachten, workshops begeleiden, enz. waarin sensibilisering via systeendenken centraal staat. Maar het betrekken van directie is belangrijk omdat er naast de sensibilisering ook steeds een actieplan/project omtrent duurzaam en rechtvaardig watergebruik moet opgesteld worden per school.
- Pedagogische begeleidingsdiensten en lerarenopleidingen: met deze doelgroepen steek je in op een meer strategisch niveau om de leerplannen en competenties van toekomstige leerkrachten te versterken. De mogelijke multiplicatoreffecten kunnen groter zijn. Anderzijds is dit zeer moeilijk voor Protos om deze diensten, alleen te bereiken en dient dit te gebeuren via bijvoorbeeld de werkgroep MoVo binnen de NGO-federatie. Dan nog blijft het een vraag of men het onderwerp “water” op strategisch niveau zal aanvaarden.

Rol van Protos:

- Trajecten opstarten in scholen / trajecten begeleiden
- Expertise uitbouwen en inbrengen omtrent “duurzaam en rechtvaardig waterbeheer en –gebruik” en welke problematiek hiermee samenhangen in België en op internationaal vlak
- Samenwerken en doorverwijzen naar andere actoren zoals MOS; COREN, andere Ngo’s, ect.
- Linken leggen naar cases in het Zuiden (samenwerking Zuiddienst): vb.: linken aan “groene scholen” in Ecuador

Wat behouden? / Wat nieuw ontwikkelen:

- Behouden:
  - ✓ systemisch werken omtrent de waterproblematiek (wel nog versterken)
  - ✓ samenwerking met vele partners als MOS, Coren, Good Planet, Iles de paix, Solidagro, ect.
- Nieuw uit te bouwen of versterken:
  - ✓ Linken maken met sociaaleconomische problematieken in België (vb.: waterarmoede)
  - ✓ Sterker inzetten op actieplannen / projecten in de scholen (eventueel gekaderd in een ruimer thema zoals klimaat/duurzaamheid)
  - ✓ Linken naar het zuiden verder concretiseren door te linken naar projecten/partners van Protos in het Zuiden.

Voordelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Reeds veel kennis en ervaring binnen Protos
- Partnerships zijn al uitgebouwd met actoren als MOS, Good Planet, COREN, ect.
- Mogelijkheden om te linken naar Zuidwerking = Mondiaal thema

Nadelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Er is veel concurrentie, USP is laag
- Mogelijkheden tot fondsenwerving zijn beperkt
- Gedragsverandering is een werk van lange adem (duurt lang voor impact)

4.3.2. Bewustwording vergroten bij het grote publiek (wel doelgroepen bepalen!)**Hoe? Systemische benadering & trajecten opzetten met doelgroepen**

- Betekenis systemische benadering: cf. vorige
- Trajecten: Trajecten op maat, die meer zijn dan een éénmalige workshop. Belangrijke onderdelen zijn coaching om het ruimere systeem in kaart te brengen en actieplannen te ontwikkelen.

Mogelijke doelgroepen / kernactoren waarmee Protos aan de slag moet

- Steden en gemeenten: Deze zijn steeds meer op zoek wat ze in eigen stad en gemeente kunnen doen om duurzamer te werken. Dus ontwikkelen van een traject op maat gekoppeld aan het uitwerken van een actieplan / project
- 4de pijlers: ondersteuning van hun werking rond water.
- Groot publiek: is niet de prioritaire doelgroep, maar belangrijk blijven wel een aantal breed gerichte acties, gericht op sensibilisering, maar ook ondersteunend aan de bekendmaking van Protos en de fondsenwerving. (vb. Wereld Waterdag)

Mogelijke partners:

- Organisaties die werken rond (milieu)educatie: MOS, Good Planet, COREN, Globelink
- Andere organisaties, die PROTOS helemaal niet kent: Jeugdbewegingen, armoedeorganisaties, ect.

Rol van Protos:

- Trajecten opstarten in met gemeenten/ 4de pijlers
- Verschillende actoren samen brengen rond “belangrijke toonmomenten” zoals Wereld Waterdag
- Expertise uitbouwen en inbrengen omtrent “duurzaam en rechtvaardig waterbeheer en –gebruik” en welke problematiek hiermee samenhangen in België en op internationaal vlak
- Samenwerken en doorverwijzen naar andere actoren zoals MOS; Good Planet, COREN, andere Ngo’s, ect.
- Linken leggen naar cases in het Zuiden (samenwerking Zuid dienst): vb.: linken aan “groene scholen” in Ecuador

Wat behouden? / Wat nieuw ontwikkelen:

- Behouden:
  - ✓ systemisch werken omtrent de waterproblematiek
  - ✓ samenwerking met vele partners als MOS, Coren, Good Planet, Iles de paix, Solidagro, ect.
- Nieuw uit te bouwen of versterken:
  - ✓ Nieuwe netwerken uitbouwen / Werken met nieuwe doelgroepen zoals gemeentes

Voordelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Reeds kennis en ervaring rond thema en trajectwerking binnen Protos
- Partnerships zijn al uitgebouwd met actoren als MOS, COREN, ect.

Nadelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Beperkte mogelijkheden voor linken naar Zuiden
- Andere actoren geven al ondersteuning aan steden en gemeentes: VVSG / 11.11.11
- Nieuwe doelgroep waar Protos nog maar beperkt mee gewerkt heeft.

4. 3.3. Watervoetafdruk (kwantiteit & kwaliteit) – indirect / virtueel waterverbruik**Hoe? Ketenbenadering volgens een multi-stakeholder aanpak**

- Ketenbenadering: bekijken van de watervoetafdruk voor een product doorheen heel de keten is, dus van producent tot eindconsument: Producent → retailer (importeur) → consument, met daarbij ook het betrekken van academische wereld en overheden.
- Multistakeholder benadering: met iedereen in de keten in dialoog gaan en zoeken naar oplossingen. Dit betekent ook op zoek gaan naar bijvoorbeeld producenten die willen leren en verbeteren (meer duurzaam werken)
- **Werken met concrete cases:**
  - ✓ Zoek een case die de consument aanspreekt
  - ✓ Werk met de stakeholders aan verbeteringen
  - ✓ Gooi de uitgewerkte case in het maatschappelijk debat, om zo ook de beleidsmensen en consument mee te krijgen
  - ✓ Kies 2-tal cases:
    - Kies voor een internationale case: bv textiel (vb. de jeans): zo kun je ook relatie leggen met een Protos-partnerland
    - Kies voor een Belgische case bv. in landbouw (bv. meer en meer irrigatie voor tuinbouw met grondwater in België). Zo een case is sneller tot een goed einde te brengen en ook “dichter bij huis”.

Mogelijke kernactoren waarmee Protos aan de slag moet:

- Producenten, intermediaire en consumenten die vooruit willen op het gebied van “duurzaamheid”
- Overheden in België en in producerende landen (beleidsbeïnvloeding)

Mogelijke partners:

- Ecolife
- Academische wereld: Prof Hoekstra - waterfootprint.org, KULeuven (gecombineerde labeling) en andere onderzoekscentra
- Schone Kleren campagne
- Overheden in producerend land
- Technische diensten rond water in producerend land.
- The Shift om het maatschappelijk debat aan te zwengelen over de case

Rol van Protos:

- Broker als expert van het landschap en met kennis van de nodige instanties/organisaties, om ze met elkaar in verbinding te brengen
- Kennis vergaderen in verband met keten en watervoetafdruk

Wat behouden? / Wat nieuw ontwikkelen:

- Behouden:
  - ✓ Partnerships met academische wereld en wateractoren
- **Nieuw uit te bouwen of versterken:**
  - ✓ Expertise omtrent ketenwerking en specifieke ketens die men kiest + watervoetafdruk
  - ✓ Netwerk uitbouwen met producenten, intermediairs, consumenten organisaties, ect.
  - ✓ Expertise uitbouwen in het faciliteren van multistakeholder samenwerkingen

Doelstelling / impact die men wil bereiken:

- Watervoetafdruk in de specifieke keten verminderen, niet alleen kwantitatief, maar ook kwalitatief (afvalwater, pollutie...)
- Bewustzijn van de consumenten vergroten (door maatschappelijk debat omtrent cases)
- Beleid bijsturen naar meer duurzame productie van kledij, voedsel, ect.

Voordelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Nieuwe aanpak, waar nog weinig actoren mee bezig is bij water. Dus niche met USP.
- Mogelijkheid om te verbinden met Zuidwerking / inzetten op mondiaal werken
- Samenwerking bevorderen tussen private sector, consumenten en Ngo's is een strategie waar mogelijkheden zijn voor fondsenwerving, subsidies en andere inkomsten

Nadelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Erg ambitieus,
- Nog veel op te bouwen expertise en kennis nodig
- Onderzoek, goed onderbouwen van standpunten en actief lobbywerk zijn nieuw te ontwikkelen topics en expertisedomeinen

4.3.4. Recht op betaalbaar water - waterarmoede

Hoe?

- Studiewerk: wat is betaalbaar water, wat zijn de problemen die spelen, wat zijn systemen in het buitenland, wetgeving, ect
- Beleidsnota's opmaken, standpunten innemen en mee naar buiten komen

Mogelijke kernactoren waarmee Protos aan de slag moet:

- Overheden
- Wateractoren
- armoedeorganisaties

Mogelijke partners:

- Armoedeorganisaties
- Media , pers
- OCMW's, vakbonden, Consumentenorganisaties
- Universiteiten

Rol van Protos:

- Studiewerk, info verzamelen omtrent prijszetting, systemen om vangnetten te creëren, ect.
- Lobbywerk: standpunten bepalen samen met partners en ermee naar buiten komen

Wat behouden? / Wat nieuw ontwikkelen:

- Behouden: de relatie die we na al hebben met het steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting
- Nieuw uit te bouwen of versterken:
  - ✓ Kennis en expertise opbouwen
  - ✓ Actief lobbywerk
  - ✓ Aansluiting zoeken bij meerdere armoedeorganisaties

Doelstelling / impact die men wil bereiken: toegang tot water voor iedereen (internationaal thema)

Voordelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Dit thema kan Protos legitimiteit van werken geven in België
- Het thema "waterarmoede wereldwijd" geeft erg veel mogelijkheden naar linken met het Zuiden

Nadelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Onderzoek, goed onderbouwen van standpunten en actief lobbywerk zijn nieuw te ontwikkelen topics en expertisedomeinen

4.3.5. Uitwisseling en beleidsbeïnvloeding omtrent SDG 6

Hoe?

- Werkgroepen oprichten omtrent SDG 6 (cf. De tijd loopt 2015) waarin alle actoren die bezig zijn rond water internationaal en in de eigen samenleving uitgenodigd worden

Doel?

- In de eerste plaats beleidsbeïnvloeding: afstemmen en standpunten bepalen zowel voor wat er in eigen samenleving dient te gebeuren als op mondiaal vlak
- Uitwisseling van ervaringen , goede praktijken, kennisopbouw, afstemming tussen actoren in Noord en Zuid

Mogelijke kernactoren waarmee Protos aan de slag moet:

- Ngo's
- Wateractoren
- Scholen
- Universiteiten
- Gewestelijke en nationale overheden

Rol van Protos:

- Trekker zijn van de SDG6 werkgroep in Vlaanderen
- Op Waals en Brussels niveau: Protos als inspirator (Vlaams niveau als voorbeeld?)
- Faciliteren dat standpunten worden ingenomen en naar buiten gebracht worden
- Linken aan internationale netwerken / platformen rond SDG6

Wat behouden? / Wat nieuw ontwikkelen:

- Behouden:
  - ✓ Expertise in thema water en erkenning hiervoor
  - ✓ Linken naar partners in België: wateractoren, overheden, scholen, ect.
  - ✓ Linken naar het Zuiden
- Nieuw uit te bouwen of versterken:
  - ✓ Faciliteren van uitwisseling, standpunten innemen en actief lobbywerk

Voordelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- SDG's zijn een mondiaal herkenbaar kader
- Mogelijkheid voor Protos om zich te profileren
- Link tussen noord –Zuid (mondiaal werken) is duidelijk

Nadelen van het werken rond dit thema voor Protos:

- Nood aan versterking van capaciteiten binnen Protos omtrent het faciliteren van uitwisseling, standpunten innemen en actief lobbywerk
- SDG 6: alle 8 targets is nog veel te ruim voor Protos: er zullen keuzes moeten gemaakt worden op welke targets wel in te zetten, en welke niet.

Tijdens de workshop met de medewerkers van Protos, werd een lijst met criteria bepaald die belangrijk zijn bij de keuze van één van bovenstaande thema's / strategieën. In een tweede stap werden 3 prioritaire criteria geselecteerd door elke deelnemers. Op basis van de prioritaire criteria in, werd er in twee groepen een eerste scoring gedaan van de 5 mogelijke strategieën / thema's. De resultaten van deze scoring gaven duidelijk aan dat scenario 2 "Bewustwording vergroten bij het grote publiek" door geen van beide groepen weerhouden werd (scores van 10 en 11). De belangrijkste argumenten hiervoor waren: (1) beperkte mate van impact mogelijk met heel veel inspanningen, (2) beperkte mogelijkheden om Noord en Zuidwerking te verbinden en weinig mogelijkheid om Protos te profileren door grote concurrentie.

De overige 4 strategieën/thema's werden vervolgens door beide groepen samen besproken en opnieuw gescoord op de prioritaire criteria. Onderstaande tabel geeft het resultaat en de bijhorende argumenten weer.

Prioritaire Criteria	Bewustwording Onderwijs (systemisch)	Watervoetafdruk In de keten	Recht op betaalbaar water	SDG 6
Behoeft in de markt	2	4	3	1
	Er is al veel aanbod	Stijgend aantal bewuste consumenten	Reële nood bij mensen in armoede	Vooral binnen sector OS
Mogelijkheden om te linken aan fondsenwerving	1	3	4	2
	Veel concurrentie	Bedrijven & bewuste consumenten	Waterarmoede in de wereld is iets dat leeft Vooral in OL, minder in België	SDG's leven nu nog niet bij breed publiek, maar er gaat wel meer aandacht naar komen
Subsidieerbaarheid als ontwikkelings-Educatie (OE)	3	2	1	4
	Duidelijk link naar OE	Link naar nieuwere definitie OE (Acodev 2013)	Waterarmoede in België: niet OE. In OL: onder Zuidluik	Duidelijk link naar OE
Past het binnen het nieuwe "mondiale denkkader" waarbij aandacht is voor: <ul style="list-style-type: none"> • Werken aan verandering in België • Internationaal werken • Linken tussen beide 	1	3	2	4
		Door een internationale keten als case te nemen worden linken tussen N&Z duidelijk	Kan zowel in N&Z aan gewerkt worden, alhoewel de problematiek verschilt	Binnen de SDG kan gemakkelijk de link gemaakt worden naar werken in België en internationaal
Mate van "hefboom voor verandering": <ul style="list-style-type: none"> • Mogelijkheid tot (grote) impact • Op een efficiënte wijze 	3	2	1	4
	Op schoolniveau is mogelijk impact te behalen, zeker in samenwerking met lokale overheden	Impact is zeker mogelijk op langere termijn maar veel investering nodig op korte termijn		Mogelijke impact kan groot zijn er met redelijk beperkte inspanningen indien vele actoren meedoen
USP/mogelijkheid tot profilering, imago versterking van Protos	1	4	3	2
	Veel concurrentie van andere Ngo's dus moeilijk zich te profileren binnen WBE. Rond water vindt men Protos wel.	Dit is vernieuwend binnen sector OS en zeker binnen water	Zeker een topic om zich te profileren in België	Protos kan zich duidelijk profileren als de SDG 6 NGO
TOTALE SCORE	12	18	14	17

Deze eerste keuzeoefening resulteerde in een voorkeur voor het werken rond "Waterafdruk in de keten" en "SGD6". De belangrijkste voordelen hiervan zijn dat er gekozen wordt voor een duidelijke link met het vernieuwde mondiaal denkdader rond Internationale Samenwerking en voor de mogelijkheid om zich duidelijker te profileren in Vlaanderen, zowel naar de sector van OS als naar andere actoren. Anderzijds betekent dit wel de huidige werking naar onderwijs loslaten, waarin de voorbije jaren veel expertise opgebouwd werd.

5. Aanbevelingen

1/ Uitwerken van een coherente verandertheorie (ToC) voor Protos als organisatie

De keuze die Protos voor haar Noordwerking wil maken, moet passen binnen de verandertheorie van Protos als organisatie. Daarom is het belangrijk dat er op het niveau van Protos als organisatie, een coherente ToC wordt ontwikkeld, die zowel voor de Noord- als de Zuidwerking geldt. Zodoende kunnen de noodzakelijke linken en connecties tussen de Noord- en de Zuidwerking gezocht worden en kan men deze ook als een team in praktijk brengen.

Deze ToC voor heel Protos dient eveneens te vertrekken van het vernieuwde denkkader omtrent OS, waarin de rol van de Noordwerking moet versterkt worden, maar ook de Zuidwerking op zoek moet gaan naar een vernieuwde rol en werking.

2/ Prioriteiten bepalen en focussen op 1 of 2 thema's/strategieën

De huidige Noordwerking is met 5 verschillende resultaten, te ambitieus, rekening houdende met de beperkte team van 6,0 VTE (inclusief 2.15 VTE voor communicatie, externe relaties, fondsenwerving en ITC-ondersteuning). Hierdoor worden een aantal resultaten niet gerealiseerd, kan er onvoldoende diepgang gecreëerd worden en komen op sommige vlakken de impact, maar vooral de duurzaamheid in het gedrag. Prioriteiten bepalen, in functie van de gewenste veranderingen, zal cruciaal zijn voor de toekomstige Noordwerking van Protos. Daarbij pleit de evaluator om een keuze te maken voor één of twee strategieën, waarbij Protos, samen met haar partners, de grootste hefboom voor verandering kan betekenen én waarbij rekening wordt gehouden met het gewijzigde denkkader rond OS.

Als externe evaluator sluit ik aan bij de voorlopige keuzes die gemaakt werden tijdens de laatste workshop met de medewerkers van Protos (op 12/11/2015), waarin een voorkeur werd uitgesproken voor de strategieën “beleid beïnvloeding en kennis delen i.f.v. SDG6” en “verminderen watervoetafdruk in de keten”

Belangrijkste redenen zijn:

- Werken aan bewustwording bij jongeren en scholen is relevant. Doch uit de recente studie “wereldburgerschap op maat” van HIVA en uit ander studiewerk, blijkt dat er een groot aantal aanbieders op de markt is die “Wereldburgerschap Educatie (WBE)” aanbieden aan scholen. Het gaat om Ngo’s, milieuorganisaties, bedrijven, pedagogische diensten, ect. De evaluatie geeft aan dat ook rond het thema water er een aanbod is bij Djapo, Studio Globo, GoodPlanet, Kleur Bekennen, een aantal wateractoren (vb./ Aquafin), enz. Een aantal van die aanbieders hebben zich ook gespecialiseerd in het aanbieden van meer duurzame trajecten. De UPS van Protos naar scholen is dus, ondanks het kwalitatieve aanbod, niet zo groot.
- Beleidsbeïnvloeding en kennis uitwisselen, via een platform dat werkt rond SDG 6 (“een geëngageerd kenniscentrum SDG 6” is de voorlopige werknaam), lijkt relevant binnen het vernieuwde kader rond internationale samenwerking. De actoren kunnen via het platform zoeken naar oplossingen en standpunten bepalen naar de politiek, voor problematieken die leven in de eigen samenleving en mondiaal. Protos kan daarbij een faciliterende rol spelen, en het netwerk van actoren (wateractoren, overheid, milieuorganisaties, Ngo’s) dat ze reeds kent linken aan het platform. Indien er voldoende oog is voor beleidswerk dat ook relevant is voor de burgers en overheid in België, en er een link kan gelegd worden naar het Zuiden, is het een manier om het huidige beleidswerk op te schalen naar een hoger niveau, zonder dat de lasten te zwaar moeten worden voor Protos. Bovendien kunnen thema’s als “Recht op betaalbaar water” (thema of strategie 3) onderdeel uit maken van deze strategie, en dus opgenomen worden door een breder netwerk van actoren. Tenslotte kan Protos ook haar uitgebreide kennis en expertise rond het thema water optimaal inzetten. De strategie lijkt dus een mogelijkheid om de sterktes (kennis en netwerk) van Protos optimaal in te zetten, om in te spelen op de huidige nood aan een concrete vertaling van de SDG’s door actoren en om het huidige beleidswerk van Protos op te schalen, naar

samenwerking met meer actoren. Tenslotte kan er ook een link gelegd worden met de focus op actieonderzoek en beleidswerk in het Zuiden.

- Het werken rond watervoetafdruk in de keten, is een andere strategie die goed past binnen het vernieuwde kader van Internationale samenwerking, dat uitgaat van verantwoordelijkheid en nood aan actie en verandering van alle actoren. Bedoeling is het productieproces en consumptiegedrag in een bepaalde keten te verduurzamen (i.f.v. waterverbruik). Er wordt hierdoor rechtstreeks gewerkt met producenten, tussenhandelaars en consumenten om hun gedrag te wijzigen en verantwoordelijkheid op te nemen, in samenwerking met overheden (zowel in het producerend als in het consumerend land) en de academische wereld. Daarnaast worden de specifieke cases gebruikt voor ruimere bewustmaking en beleidswerk. Indien er gekozen wordt voor ketens met duidelijke linken naar de eigen Belgische samenleving en naar het Zuiden, heeft een organisatie als Protos daarbij zeker een USP.
- Zoals hierboven reeds vermeld kan het thema “recht op water” mee opgenomen worden in de strategie “beleidsbeïnvloeding en kennis delen i.f.v. SDG6”

3/ Paradigmashift consequent doorvoeren in de gemaakte keuzes en promoten bij andere actoren

Welke keuze Protos ook maakt voor haar Noordwerking, steeds opnieuw moet er nagegaan worden of de paradigmashift consequent wordt doorgevoerd in de gekozen strategieën.

Indien er bijvoorbeeld gekozen wordt om in te zetten op beleidsbeïnvloeding en uitwisseling omtrent SDG 6 (optie 5 zoals beschreven in hoofdstuk 4) moet er aandacht zijn voor:

- Het inspelen op actuele en relevante thema’s waar burgers en overheden in België van wakker liggen, om de legitimiteit, erkenning en relevantie in de eigen samenleving te verhogen. Er dient gekozen te worden voor de meest relevante topics binnen SDG 6 die spelen in de landen van ontwikkeling én in België. Protos moet dus vermijden in de valkuil te trappen, van enkel de “traditionele thema’s” te kiezen die belangrijk zijn voor de landen in ontwikkeling, zoals toegang tot sanitatie.
- Het versterken van de linken tussen het politieke werk in het Zuiden en het Noorden, door concrete en lokale cases uit het Noord en Zuiden (vb. rond waterarmoede) te linken aan beleidsstandpunten die op hogere niveaus opgenomen worden.
- De uitwisseling van kennis en ervaring omtrent de problematieken en oplossingen zou op een gelijkwaardige manier moeten gebeuren tussen Noord en Zuid, waarbij de gezamenlijk opbouwen van kennis en zoeken naar oplossingen centraal staat.

Hetzelfde geldt voor de andere opties die gekozen worden. Telkens dient men na te gaan welke de toegevoegde waarde en relevantie is in de eigen samenleving en hoe de link kan gelegd worden met het Zuiden of de landen in ontwikkeling. Daarnaast dient men ook zo veel mogelijk de focus te leggen op eigen gedragsverandering van bedrijven, consumenten, producenten, enz.

Tenslotte zal het een grote uitdaging zijn voor Protos om ook haar partners en de te beïnvloeden actoren, zoals overheden en wateractoren, mee te nemen in deze vernieuwde kijk op “Internationale Samenwerking”; weg van het meer caritatieve werk of het denkkader “Noord helpt Zuid”.

4/ Samenwerking tussen de Noord- en Zuiddienst versterken op alle vlakken

Onafhankelijk van de thema’s of strategieën die Protos kiest voor haar toekomstige werking; binnen deze strategieën dienen de linken en de samenwerking tussen Noord en Zuid duidelijker uitgewerkt te worden en veel sterker aanwezig te zijn, dan nu het geval is. Als Protos zich in de eigen samenleving beter wil verankeren en aan directe verandering werken, dan blijft een belangrijke toegevoegde waarde dat ze als NGO de link kan leggen naar gelijkaardige problemen in partnerlanden, wat een CSO uit België veel minder kan. Bij het

uitwerken van de ToC van Protos dient er dus specifieke aandacht aan besteed te worden aan hoe de samenwerking over Noord en Zuid heen zal georganiseerd worden

Belangrijk is ook dat deze linken en de samenwerking voldoende worden geoperationaliseerd. De gewenste veranderingen in Noord en Zuid dienen duidelijk te zijn, alsook de doelgroep, de partners en de rollen en taken die de Noord- en de Zuiddienst moeten opnemen. Er moet ook gezocht worden naar mechanismen voor gezamenlijke planning en opvolging van de collectieve activiteiten. Op langere termijn zou Protos kunnen evolueren naar één geïntegreerde programmawerking en één geïntegreerd team, waarbij het onderscheid tussen Noord en Zuid verdwijnt en mondiale problemen gelinkt aan “solidair en duurzaam watergebruik en –beheer” in België en de landen van ontwikkeling gezamenlijk aangepakt worden.

5/ Samenwerking met het Franstalig landsgedeelte afbouwen, enkel behouden in functie van beleidswerk

De werking in het Franstalige landsgedeelte, is tot nu toe niet erg succesvol geweest. Op educatief vlak lijkt het weinig zinvol dit verder uit te bouwen, tenzij er bijkomende middelen zijn om hier werkelijk met een team van educatieve medewerkers, op in te zetten. Voor het beleidswerk en voor de potentiële samenwerking met de wateractoren blijft het Waalse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest echter belangrijk en dient er nagegaan te worden op welke manier Protos, via netwerken en platformen, deze actoren nog beter kan betrekken bij het gekozen beleidswerk, indien dit nog coherent is met de gemaakte keuzes.

6/ Aantrekken, bijscholen en ondersteunen van het personeel in functie van de gekozen strategische lijnen en de vernieuwde visie op Internationale Samenwerking

De rol van Protos is in de huidige Noordwerking reeds gericht op het faciliteren van verbindingen en samenwerking. In de toekomst zal Protos nog sterker multi-partij samenwerking (verbindend werken) tussen verschillende actoren moeten faciliteren om tot gezamenlijke actie te komen met hefboomeffecten in Noord en Zuid. Daarnaast zullen in functie van de gekozen strategieën, inhoudelijk expertise moeten uitgebouwd worden en nieuwe netwerken ontwikkeld worden.

In functie van de gekozen strategieën moet bepaald worden welke de kerncapaciteiten zijn die nodig zijn voor het implementeren van deze strategie. Daarna moet gekeken worden welke van deze capaciteiten aanwezig zijn en welke er bijkomend moeten gerekruteerd worden. Daarnaast moet er ook ruimte en mogelijkheden gecreëerd worden voor de huidige medewerkers om zich bij te scholen waar nodig. Tenslotte stellen we voor het personeel ook te begeleiden of te coachen tijdens de eerste periode van implementatie, indien er gekozen wordt voor sterk vernieuwde strategieën. Dit kan gebeuren door interne medewerkers of door een externe coach. Intern kunnen ook mechanismes voorzien worden om als team mekaar te ondersteunen en feedback te geven.

Bijlagen

Bijlage 1: Lijst met interviews, focusgroepen en workshops

Bijlage 2: Lijst met geraadpleegde documenten

Bijlage 1: Lijst met interviews, focusgroepen en workshops

Tabel 1: Lijst interviews met externe actoren

Datum	Uur	Wie	Stakeholder	School , Bedrijf, Ngo
08/06	10u10-11u00	Marianne De Vos, leerkracht PAV	Scholen / leerkrachten	KTA Drie hofsteden, Kortrijk
	11u00-12u00	Hilde Christiaens, leerkracht Aardrijkskunde	Scholen / leerkrachten	Kortrijk
	14u00-15u30	Tom Vochten, leerkracht Aardrijkskunde	Scholen / leerkrachten	KA Lokeren
15/06	8u15-9u15	Renaat De Sutter	Wateractoren	Antea, Antwerpen
	12u30-14u00	Trees / Klara	Scholen / leerkrachten	Boom
	14u30 - 15u30	Lieve Dillen,	Beleidsmaker	LNE afdeling Internationaal Beleid, verantwoordelijke VPWvO
	16u30-17u15	Véronique Rigot, verantwoordelijke Beleidsbeïnvloeding	Ngo's	CNCD
18/06	19u30-20u00	Dirk Van Der Maelen	Beleidsmaker	
19/06	9u00-10u30	Annemie Demedts, verantwoordelijke educatie	Ngo's	NGO-federatie
	13u15-14u30	Jan Wyckaert, strategisch adviseur	Ngo's	Vredeseilanden - VECO
	16u00-16u45	Isabelle Van Lierde (FR)	Scholen / leerkrachten	
Ma 22/06	9u30	Bruno Pessendorffer	Wateractoren	FARYS, Gent
	11u00	Jordy Loones, leerkracht	Scholen / leerkrachten	Freinetatheneum De Wingerd, Gent
	12u30-13u30	Ad Thoen, leerkracht aardrijkskunde	Scholen / leerkrachten	Ottogracht 4, Gent
	14u00-15u00	Ortwin Deroo	Wateractoren	De Watergroep, Gent
Wo 24/06	9u00	Arnaud Pinxteren	Beleidsmaker	
	11u	Raphaël Bodson		Tel Afspraak (0488/95.85.65)
Do 25/06	10u30-11u30	Peter Goethals	Wateractoren	UGent Vakgroep Toegepaste Ecologie en Milieubiologie
	14u-15u	Kris Fostier, MOS Coördinator	Milieuorganisatie, scholenwerking	MOS, Brussel
	15-16u	Dirk Bocken	overheidsactoren	VVSG en ex Kleur Bekennen
Ma 29/6	11u00	Isabelle Magils & Elke Lambrechts	Milieuorganisatie, scholenwerking	Good Planet
Ma 6/7	18u00	Jean Bossuyt, voorzitter NGO-federatie		EPDCM en Ngo-federatie

2. Lijst met workshops en focusgroepen

Datum	Wat	aanwezigen
28/05	Opstartvergadering met het Noord-team van Protos	Marc Despiegelaere (diensthoofd Noord) Johan Verstraete (Noord – Educatie) Tine Mayeur (Nood – Eduactie) Dries Moorthamers (Noord – communicatie) Liesbeth Debaere (Noord) Dirk Glas (Zuidwerking)
11/06	Workshop met gemengd team Protos	Idem 28/05
02/07	Focusgroep met leerkrachten en pedagogische directies van scholen	12 leerkrachten en pedagogische directeurs (Aanwezigheidslijst op te vragen bij Protos)
14/07	Restitutie evaluatief onderdeel	Marc Despiegelaere (diensthoofd Noord) Johan Verstraete (Noord – Educatie) Tine Mayeur (Nood – Eduactie) Dries Moorthamers (Noord – communicatie) Liesbeth Debaere (Noord) Dirk Glas (Zuidwerking) Johan Slimbrouck (Zuidwerking) Katrien van Hooydonk (Zuidwerking)
30/09	Toekomstconferentie Totaal 43 deelnemers (aanwezigheidslijst op te vragen bij Protos vzw)	11 deelnemers “Scholen / leerkrachten”
		7 deelnemers “wateractoren”
		6 deelnemers “Civiele Maatschappij Organisaties”
		6 deelnemers “externe experts”
		13 deelnemers Protos (staf + RvB)
13/10	Workshop met gemengd team Protos	Idem 28/05
08/12	Restitutie evaluatief onderdeel	Team Protos (idem 14/07) + RvB Protos vzw

Bijlage 2: Lijst met geraadpleegde documenten

11.11.11: Dossier SDG's: Pistes voor de uitvoering van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen in België, 2015

BOND: Fast-forward: "the changing role of UK-based Ingo's", 2015

HIVA KU Leuven / DRIS voor Kleur Bekennen: Wereldburgerschapseducatie (WEB) op maat: behoefteonderzoek in het Vlaams Secundair onderwijs, 2015

HIVA KU Leuven: Development Cooperation in 2020?, 2012

PROTOS - DGD MJP 2008-2010 Noordluik

PROTOS - DGD MJP 2008-2010 Eindrapport Noordluik

PROTOS - VAIS eindrapport "de Zuid-Noord klimaatspiegel".

PROTOS - DGD MJP 2011-2013 Noordluik

PROTOS - DGD MJP 2011-2013 Eindrapport Noordluik

PROTOS - DGD MJP 2014-2016 Noordluik

PROTOS- Vooruitgangrapport oktober 2014 VAIS "Alles is water" digitale workshop

PROTOS- DGD MJP 2014 Rapport 2014 Noordluik

TOCAIRE: Leading Edge 2020: "Critical thinking on the future of international development", 2014

Werkgroep namens de NGO-federatie en ACODEV; Discussienota: "Een agenda tot vernieuwing: Welke toekomst voor de Belgische ngo's in de internationale samenwerking van de 21ste eeuw", maart 2015

WWF werkgroep: "België en zijn watervoetafdruk", 2011